

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

FILOZOFICKÁ FAKULTA

ÚSTAV ESTETIKY A DĚJIN UMĚNÍ

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Bourání Benešova - Stavební úpravy města v 80. a 90. letech 20. Století

Vedoucí práce: prof. PhDr. Petr Fidler

Autor práce: Monika Wagnerová

Studijní obor: Dějiny umění

Ročník: 3.

2015

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury. Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

České Budějovice, 11. května 2015

.....

Poděkování

Na tomto místě chci poděkovat prof. PhDr. Petru Fidlerovi za vedení práce, cenné rady a připomínky. Velké díky patří také zaměstnancům Státního Oblastního archivu v Benešově za laskavý a trpělivý přístup a mnoho praktických rad. Za ochotnou pomoc děkuji své rodině a kolegyni Janě Doktorové. V neposlední řadě děkuji p. Josefu Neradovi za poskytnutí obrazového materiálu ze svého soukromého archivu.

Anotace

Bakalářská práce sleduje stavební a urbanistické proměny města Benešov v 80. a 90. letech 20. století. Na rozdíl od tradičních dějin architektury, které se obvykle zaměřují na projekty a realizace nových staveb, je zde věnována pozornost naopak likvidaci stávajících budov a jejich komplexů. Autorka se zabývá asanačním plánem na demolici staré a zbudování nové zástavby v části města Benešova u Prahy. Tento projekt, do něhož byl involvován i architekt Josef Pleskot, vzbuzuje dodnes kritické otázky, jež budou v textu reflektovány a diskutovány.

Vedoucí BP: prof. PhDr. Petr Fidler

Klíčová slova: Urbanismus, Architektura, Benešov, 20. století, Sídliště, Demolice.

Annotation

This bachelor thesis traces back the construction and urbanistic transformation of Benešov during the nineteen eighties and nineties. In contrast to the traditional history of art, which is usually focuses on projects and constructions of new buildings; this thesis concentrates on removal of original buildings and its complex. The author focuses on the urban renewal plan, which aimed to demolish the original complex of urban buildings in part of Benešov. This project, with architect Josef Pleskot involved, arouses critical questions up to the present time. These questions are being reflected and discussed in this thesis.

BT Leader: prof. PhDr. Petr Fidler

Key words: Urbanism, Architecture, Benešov, 20th century, Housing estate, Demolition.

Obsah

Obsah	1
1. Úvod.....	3
2. Kritika literatury	4
3. Urbanismus a urbanistické koncepce měst	5
3.1 Vývoj urbanismu od primitivních osad k městským aglomeracím	5
3.2 Současné urbanistické teorie.....	9
3.1.1 Období před I. světovou válkou.....	9
3.1.2 Období po II. světové válce	9
3.1.3 Socialistický urbanismus	12
3.1.4 Fenomén sídliště	14
4. Stavební historie města Benešova.....	17
4.1 Středověké město Benešov	17
4.2 Benešov v době industrializace 19. století.....	18
4.3 Benešov v první polovině 20. století	19
5. Město Benešov před asanací.....	21
5.1 Podoba městské zástavby v roce 1853.....	21
5.2 Výchozí stav zástavby v roce 1953.....	23
6. Bourání Benešova	26
6.1 Sídlíštní výstavba	26
6.1.1 Sídlíště střed - Bezručova	27
6.1.2 Sídlíště Československé armády.....	29
6.2 Budova okresního výboru KSČ	31
6.3 Synagoga.....	32
6.4 Špitální kostel Svaté Alžběty	34
6.5 Tyršova ulice.....	35
6.6 Nerealizovaný plán přestavby - 80. léta 20. století.....	37
7. Benešov po roce 1989.....	40
7. 1 Josef Pleskot městským architektem v Benešově.....	40
7.2 Změny v období 90. let.....	40
7.4 Současný stav a výhled do budoucnosti	44

8. Závěr	45
9. Obrazová příloha.....	47
10. Seznam pramenů a literatury	60
10. 1. Prameny	60
10. 2 Použitá literatura	61
10. 3 Internetové zdroje	63
Seznam vyobrazení	Chyba! Záložka není definována.

1. Úvod

Cílem práce je zachytit změny, které se udály v Benešově během druhé poloviny 20. století, kdy došlo k rozsáhlým přestavbám v centru města. Tyto byly realizovány nejen kvůli potřebě pokrytí demografického nárůstu obyvatel města, ale také s výhledem na transformaci stagnujícího Benešova na produktivní město s ekonomickým potenciálem.

Motivací pro výběr tématu mi bylo doporučení jednoho z benešovských historiků a také fakt, že tímto obdobím se žádný badatel na Benešovsku systematicky nezabývá. V roce 2005 vyšla v edici Zmizelé Čechy také publikace pro Benešov, kterou vytvořila tehdejší ředitelka Státního Okresního archivu v Benešově Eva Procházková, která zde představuje komplexní obraz Benešov s jeho proměnami od založení až po současnost. Ambice této práce je osvětlit především změny, které se udály během Komunistické vlády. Nejradikálnějším zásahem měla být plánovaná komplexní přestavba z 80. let a 90. let, která by svou realizací zcela popřela historickou dispozici města. Vzhledem k tomu, že k jejímu radikálnímu narušení došlo již v předcházejícím dvacetiletí, myslím si, že je na místě věnovat se detailněji také předešlým událostem, tedy plošné výstavbě nových sídlišť v bezprostředním okolí historického jádra, či asanacím historicky cenných objektů.

S ohledem na to, že socialistické plánování měst je v teoriích urbanismu specifickou kapitolou, jsem přesvědčena, že k pochopení, jakým způsobem je městská struktura vytvářena a jak je s ní pracováno, je třeba věnovat se také jak vývoji urbanismu samotného, tak této jeho konkrétní části. Pro komplexní pochopení provedených změn v Benešovské zástavbě a jejich zasazení do širšího kontextu je rovněž třeba provést průzkum stavebně historického vývoje města.

V inkriminované době působil v Benešově významný český architekt Josef Pleskot, který je oceňován především za citlivou úpravu města Litomyšl, pokusím se proto popsat, jakým způsobem mohl ovlivnit či ovlivnil dnešní podobu města.

2. Kritika literatury

Literatura vztahující se k tématu urbanismu či urbanistického vývoje je poměrně rozsáhlá. Primárním pramenem pro první část práce mi byly publikace Jiřího Hrůzy¹ a Jiřího Voženíka². Ve snaze o poznání socialistického urbanismu a definování fenoménu sídlišť jsem pracovala s publikacemi českého sociologa Jiřího Musila³, který se zabýval nejen dopadem nových sídelních forem na lidskou společnost i jednotlivce, ale také vlivem historických událostí na praktickou aplikaci těchto koncepcí. Cenným zdrojem praktických informací pro jakékoliv práce týkající se architektury jsou skripta, vydávaná Architektonická fakulta ČVUT v Praze.

Z literatury, která se věnuje benešovskému okresu, mi byla velkým přínosem monografie *Benešovsko – Podblanicko*, která je úctyhodným rozsahem a komplexností jedním z nejcennějších pramenů pro regionální badatelskou činnost vůbec.⁴ Pod Státním oblastním archivem Benešov vychází také již od 50. let *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka*, na kterém pracují výborní Benešovští historici, a proto je neocenitelným zdrojem široké škály tematických prací z dějin Benešova. Z historických statí otištěných ve sborníku vlastivědných prací tak vychází téměř všichni mladší autoři, kteří se Benešovskem zabývají. Velmi přínosné pro mě byly především statě od autorů Evy Procházkové, Emy Charvátové, Jiřího Tywoniaka či Františka Václava Mareše.

Pravděpodobně jedinou prací, která se zabývá původním podobou zástavby Benešova. Během badatelské činnosti jsem pracovala s širokou škálou městských kronik uložených v Státním oblastním archivu v Benešově.

¹ Jiří Hrůza, *Teorie města*, Praha 1965.

² Jiří Voženík, *Vývoj urbanismu*, Praha 1990.

³ Jiří Musil (ed.), *Lidé a sídliště*, Praha 1985.

⁴ Josef Petrář (ed.), *Benešovsko-Podblanicko*, Praha 1985.

3. Urbanismus a urbanistické koncepce měst⁵

Urbanismus je vědní a technická disciplína, která má za úkol utvářet a rozvíjet využití prostoru lidských sídel a osídlení krajiny. Jeho počátky sahají stejně hluboko, jako první lidské snahy o uchopení jím obývaného prostoru. Vývoj osídlení je tedy přímo spjat s vývojem společnosti.

3.1 Vývoj urbanismu od primitivních osad k městským aglomeracím

Již prvobytně pospolitě společnosti vytvářely sídelní útvary, tyto však byly přímo vázané na materiální podmínky daného místa; přesto struktura osídlení vždy odrážela formy společenského vědomí a jeho vnitřních vazeb. Primitivní formy osídlení nevybočují z nejjednodušších účelových požadavků. S postupným rozvojem zemědělství se rozvíjí i organizace osídlení, která úzce souvisí se vznikem rodového zřízení a rozvojem zemědělství. Diferenciace původně stejnorodé struktury osídlení byla spjata s postupně vzrůstající dělbou práce ve společnosti.⁶

Díky příznivým zemědělským podmínkám v oblastech velkých řek v Egyptě, v Indii, Číně a Mezopotámii zde vznikaly již v době bronzové nejstarší starověké kultury. Sídlem vládnoucí třídy představované panovníkem a dvorním zázemím se stala města, která byla centrem jak byrokratického aparátu, tak i řemesel a obchodu a jejichž velikost byla úměrná sídlící moci, jejím potřebám a ambicím. Na příkladu Egypta lze vidět, že architektonické a urbanistické formy byly podmíněny zákonitostmi, které byly téměř nezměněny po dobu třítisíciletého trvání této říše, nutně tedy musely být zastřešeny jedním ideálem.⁷

K prvním písemně doloženým zásadám výstavby měst patří prameny pocházející z Mezopotámie, nejstarší oblasti městských kultur, ve kterých lze najít také popisy měst

⁵ Veškeré informace o vývoji urbanismu čerpám z: viz. Poznámka č. 1.

⁶ Hlavním předpokladem tohoto vývoje byl růst produktivity zemědělství, který umožnil uvolnění pracovních sil pro řemeslnou výrobu a další rozvoj výrobních sil. S oddělením zemědělců a řemeslníků byl vytvořen základ pro směný obchod. To vytvořilo prostor pro soustředění bohatství a vznik šlechty, která udržení úrovně produktivity (potažmo nabytého bohatství) potřebovala organizovanou strukturovanou společnost s definovanými rolami. In: Jiří Voženílek, *Vývoj urbanismu*, Praha, 1979.

⁷ *Ibidem*

a jejich struktur – brány, hradby, uliční sítě pravidelného půdorysu. K prvním architektonickým teoriím lze připojit také Bibli, ve které se na několika místech zmiňuje potřeba specifické struktury měst.

Na evropském území se prve rozvíjí urbanistické teorie měst v antickém Řecku. Vznikla zde podoba městského osídlení, které byla později díky kolonizačním výpadům rozšířena do evropského prostředí. Jednalo se především o šachovnicový půdorys městského zastavění s křížem hlavní komunikace. Je zde snaha o diferenciovanou uliční strukturu dle sociálního či funkčního charakteru a vysokou estetiku prostředí. Mezi tvůrce urbanistických, utopistických teorií patřil Platón, Aristoteles, Hippodamos z Miletu či Hippokrates. Nejvýznamnějším je pak Vitruvius, autor architektonického traktátu Deset knih o architektuře.

Podle Jiřího Hruzy⁸ nebyla po rozpadu římské říše až do počátku renesance na evropském území vytvořena žádná další teoretická práce tohoto druhu. Teoretické principy uspořádání středověkých měst stojí spíše na praktickém základě, kdy města často vznikala na základech starších tržních osad, v podhradí, v okolí klášterů nebo jako pozůstatek římských vojenských táborů. Pakliže se jednalo o město založeno na zeleném drnu, či jako náhrada nebo rozšíření starého osídlení, lze zde samozřejmě sledovat určité principy prostorového řešení; šachovnicové uspořádání uliční sítě, jedna výrazná či okrouhlé ulice obklopující centrum. Poměrně striktně dodržované byly zásady kompozice veřejných prostor; farní kostel, radnici či klášter najdeme v neznámém středověkém městě většinou situované na předpokládaném místě. Jako urbanistický vzor působil především biblický Jeruzalém. Objevují se zde první utopistické snahy o uspořádání lidské společnosti a jejich sídlišť; např. husity založený Tábor z počátku 15. století, či novokřtěnecké komuny Nového Jeruzaléma z počátku 16. století z Munsteru, které v sobě měly zakotveny ideály společenského sdílení a rovnostářství.

Renesance se vracela ke vzorům antické architektury a nové společenské podmínky⁹ dávaly prostor pro pokrokové koncepce jak na poli praktické tvorby, tak i v teoretických pracích. Velký vliv na rozvoj architektury měl vynález perspektivy. Město v této doby

⁸ Viz. Poznámka č. 1, s. 20.

⁹ „Upevnění městských států a nutnost obrany proti střelným zbraním vedou v té době k hledání nové formy města.“ In: Ibidem., s. 20.

bylo chápáno jako vědomě formovaný prostorový koncept, spojený v jednotlivých částech vyšším řádem, který byl založen na symetrii a perspektivě. Na počátku nového rozmachu teoretického urbanismu stojí L. B. Alberti, jehož deset knih o stavitelství bylo přímo inspirováno Vitruviovým traktátem. Především však Alberti požaduje funkční členění města, oddělení výroby a bydlení s nárokem na hygienu. Nejvíce moderní pak byla jeho představa plně vybavených městských okrsků, kterou předjímal členění měst, které se prakticky začalo uplatňovat v urbanismu socialistického stavitelství. V dalších hojně vznikajících teoretických pracích, které se věnují urbanismu, lze nalézt popisy složitých půdorysů měst; hvězdic s mnoha cípy, lineárních či kruhových obrysů. Důležité místo mezi urbanistickými teoriemi zaujímá nepopíratelně Leonardo da Vinci. V plánech na přestavbu Florencie, kde představuje principy ideálního města spolu s řešením území mezi sousedními městy, vytváří pravděpodobně první územní plán. Vzniká zde také na počátku 16. století první klasická utopie, dílo anglického filosofa T. Mora, která tvoří rámec pro většinu pozdějších utopistických děl mnoha vzdělanců té doby - G. D. Campanella, J. W. Andrey, F. Bacon či J. Swift.

Na počátku 17. století začaly vznikat teoretické práce věnující se městskému urbanismu také mimo Itálii, především ve Francii a v Německu. Zatímco německé teorie se vracejí spíše ke gotickému ideálu, francouzské koncepce se přiklánějí k radiální kompozici s výrazným středem. Přejít k baroku znamenal především umocnění renesančních principů. Namísto jednoho centra se uplatňují polycentrické plány s monumentálními osami a dominantami v průhledech, základem půdorysu jsou přímé a široké ulice, které vzájemně spojují významné body ve městě. Tyto principy lze nejlépe sledovat na půdoryse Říma či Paříže.

Utopistickou teorii ideálního města a stavu společnosti přináší např. J. A. Komenský v díle Labyrint světa a ráj srdce. Doba 17. a 18. století přináší velký rozkvět utopistických románů, které jsou nástrojem pro vyjádření nespokojenosti se stavem společnosti a stávají se podnětem pro tehdejší urbanismus. Prvním představitelem je D. Vairasse, který pracuje s představou kolektivních domů a města jako skladby stejných prvků s vysokou mírou vybavenosti, v půdorysném řešení v podobě šachovnice, která umožňuje další rozšiřování zástavby. Nová koncepce utopie se objevuje na konci 18. století v díle L. S. Merciera, který přichází s otevřenou kritikou velkých měst. Specifickou postavou klasicistního urbanismu byl C. N. Ledoux.

Ve svých teoretických statích pracuje s ideou zahradního města vycházejícího z klasicistní geometričnosti a stejně jako jeho předchůdci pracuje s ideou menšího, uzavřeného a samostatně fungujícího celku.

Klasicistní pojetí v 19. století opět navazuje na antické dědictví a ideálem se stává Vitruviův odkaz v podobě symetricky uspořádaných bloků se soustavou přímých a širokých ulic, které se vzájemně křížily pod pravými úhly. Urbanismus první poloviny 19. století byl přímo ovlivněn revolučními událostmi té doby; odtud pochází hlavní požadavek na šířku ulic. V této době stále převládaly především renesanční a barokní koncepce.

Z hlediska utopistických teorií je významný počátek 19. století a stěžejní autoři této doby. S negací velkých měst přišel R. Owen, který nastínil ideál malých sídlišť spjatých s průmyslem. Na něj navázal Ch. Fourier, pro kterého byla ideálním základem společnosti komunální jednotka falanga, spojující se do celku falanstéry, esteticky a účelně dokonalého celku. Na tyto navazovala řada dalších utopistů, kteří rozdílně variovali dříve formulované ideje, jejichž základem byla ve většině případů komuna, malá základní jednotka, ze které multiplikací rostla ideální společnost. Stále živý přínos, který tyto teorie mají, spočívá především v myšlence na nové uspořádání společenských vztahů, často spjaté s odstraněním osobního vlastnictví.

Druhá polovina století byla ovlivněna počátkem industrializace. Vznikaly dělnické čtvrti, které se vyznačovaly velmi špatnými životními podmínkami (a které byly v budoucnu důvodem pro vznik mnohých nových urbanistických koncepcí). Především z důvodu vojenské potřeby bylo mnoho velkých měst podrobena rozsáhlým přestavbám (Vídeň, Paříž). Města se rozšiřovala za hranice původních středověkých hradeb, jejichž linie byla často včleňována do struktury rozrůstajícího se města. V této době vznikají zcela nové, odlišné myšlenkové proudy. Vedle chvály pořádku, pravidelnosti a symetrie se objevuje také rozdílný pohled, který poukazuje na malebnost asymetrických řešení, které spíše než z kompozičních zákonitostí pramení z citu.

3.2 Současné urbanistické teorie¹⁰

Moderní urbanistické koncepce od starších teorií v základu liší především díky novým technologiím, které umožnily jejich realizaci a ověření v praxi.

3.1.1 Období před I. světovou válkou

Za současné urbanistické teorie mohou být považovány ty, které navazují na situaci 19. století, ve chvíli, kdy nejvíce aktuálním tématem začala být problematika velkoměst, úzce spojená s rozvojem průmyslu. Tato situace sebou nese technický a technologický rozvoj, pomocí nových materiálů, ocele a betonu se rapidně navyšují technologické možnosti stavitelů, budovy rostou do výšky. Přeprava obyvatel nabírá dříve nemyslitelných rozměrů a přestává se soustředit pouze na horizontální směr.

Ještě v půlce 19. století, kdy bylo hlavním tématem rozšiřování starých měst, převládala pseudoklasicistní estetika města ideově sahající ještě do 18. století. Přesto se urbanistický vývoj nemohl bránit novým možnostem, které technika přinášela – auta, elektrické dráhy, letadla a parní lodě; vývoj na poli dopravy měl dalekosáhlý vliv na urbanismus. Kardinální otázkou vývoje velkých sídlištních celků se stala správná koncepce celkového půdorysu města a řádnou koordinací jednotlivých druhů dopravy. Dopravní situace však nebyla jedinou velkou otázkou nového vývoje, neméně důležitou se stala záležitost společenská a estetická, jako palčivým problémem vyvstala potřeba kvalitativního zlepšení hygienického prostředí.

3.1.2 Období po II. světové válce

V době po skončení II. světové války vychází desítky architektonických a urbanistických publikací úměrně k počtu architektů, kteří k problematice urbanismu zaujali vlastní přístup ve snaze neustále reagovat na nové potřeby. Spontánně mezi nimi vyvstávají určité společné zásady, mezi které patří geometricky strukturovaný půdorys města, výstavba výškových domů, víceúrovňové komunikace a potřeba zeleně ve městech. Souhrnné vyjádření vydalo formou manifestu sdružení tehdejších předních

¹⁰ Viz. Poznámka č. 1., s. 89 – 170.

architektů západní Evropy, CIAM.¹¹ Tento charakterizuje funkcionální přístup k plánování měst v hlavních zásadách: stavba, jakožto nositel funkcí kolektivního života nesmí být určována otázkou estetiky, ale funkce; na první místo by měly být postaveny funkce obytná, pracovní a rekreační, a z toho důvodu by doprava měla být podřízena společenskému životu. Pokrokově smýšlející teoretikové té doby byli zároveň činnými a uznávanými architekty, např. W. Gropius, Le Corbusier, či M. van der Rohe.

Vývoj měst se zastavil ve válečném období obou světových válek a poválečná stavební činnost se soustředila především na obnovu zničených měst a vesnic podle původních půdorysů. Přesto však otázky, které na tři desítky let téměř ustaly, začaly se znovu ozývat o to důrazněji, především pak otázka automobilové dopravy a stále se zvyšující koncentrace lidí ve velkoměstech. Hlavním znakem nových urbanistických koncepcí je snaha o vysokou kompaktnost měst, o co největší využití vnitřního městského prostoru, především pro vysoké nároky na vybavení městského prostředí, které se stává velmi drahé, stejně jako je velmi nákladná přeměna zemědělské půdy v město se vším jeho potřebným zázemím. Logickým krokem k větší využitelnosti městských ploch je zvyšování budov, spolu s rozšiřováním jejich primárních funkcí do polyfunkčních rovin. Odvrácenou stranou tohoto zdánlivě spásného řešení je často přehnaná hustota nových sídlišť, které z hlediska společenského i hygienického nejsou o nic více vyhovující než stará zástavba.

Nové urbanistické teorie mají dvě výrazné koncepce - zahradní a průmyslové město. Zakladatelem sociálně utopistické myšlenky zahradního města byl anglický stenograf E. Howard, pro kterého byla ideálem sídelní zástavba rodinných domů, které měla tvořit alternativní řešení k dělnickým čtvrtím a zajistit tak i nižším vrstvám zdravé životní prostředí. Myšlenka průmyslového města pocházela od Francouze T. Garniera. Představoval nový model města s přísně oddělenou průmyslovou zónou od obytné části, kde měly stát stavby pravoúhlého půdorysu s plochými střechami a plným hygienickým komfortem. S funkčním a moderním spojením předchozích utopistických koncepcí přišel le Corbusier. Teorie lineárních sídelních útvarů v sobě spojovala příznivé životní prostředí zahradních měst i vysokou koncentraci bytových jednotek.

¹¹ CIAM – Congrès Internationaux d'Architecture Moderne, založeno roku 1928 ve Francii. In: viz. poznámka č. 1, s. 114.

Vedle velkoměst se do popředí zájmu začínají dostávat také malá města, která mají svá vlastní specifika a problematiku. U velkých měst je snaha o omezení růstu a uvolňování sevřeného zastavění, u malých měst vládnou opačné tendence - posílení výroby. Průmyslové objekty se v těchto oblastech staly téměř podmínkou dalšího rozvoje. Tato teoretická interakce mezi typy sídelních celků byla velmi přínosná, velká města čerpala ze zkušeností při využití přírodních podmínek, daného terénu a zeleně.

Nelze také opomenout desurbanizační teorie, které měly základ v modelu lineárního osídlení. Takový půdorys, charakteristický především pro starší vesnické osídlení, byl utvářen především podmínkami terénu; cestou, tokem řeky či hradbami kopců. V argumentaci teoretiků, kteří tento sídelní typ obhajovali, jsou formulovány požadavky na co nejefektivnější způsob přepravy; z pohledu lineárních koncepcí měla být města budována podél koridorů dopravních spojů. Tyto teorie však ve svém důsledku vedou k popření měst a rozptýlení sídelních celků. Umírněnějším názorem je decentralizace měst, která by měla velké souvislé zastavěné plochy rozdrolit do menších, poloautonomních jednotek.

Druhá polovina 20. století se nesla ve znamení všeobecného strachu z přelidnění. Ve městech se zvyšoval podíl panelových sídlišť zastavěných vysoko podlažními bytovými domy s velmi monotónní urbanistickou strukturou. Z tohoto popudu vznikaly snahy

o oživení městských prostředí. Začal být kladen důraz na trojrozměrné struktury budov a jejich členění, odstupňování zástavby, či různé půdorysné variace, jak u jednotlivých staveb, tak u celků budov. Poslední čtvrtina 20. století se začala postupně vymezovat vůči funkcionalistické koncepci a kladla důraz spíše na intimitu městského prostředí s důrazem na organický prostor města, v kontrastu k iniciativnímu plánování funkcionalismu.

3.1.3 Socialistický urbanismus¹²

Socialistický urbanismus vycházel z urbanismu uplatňovaného v Sovětském svazu. Sovětský urbanismus představuje s ohledem na svá specifika (a zaměření této práce) samostatnou kapitolu. I přes to, že urbanistické teorie a podmínky jejich vzniku jsou silně provázané a fungují na stejných principech kdekoli ve světě, socialismus klade větší důraz na sociální aspekt měst. V jeho cílech je obsažena touha po nové a lepší společnosti bez třídních rozdílů, která je schopna plánovitě využít materiálních zdrojů ve společný prospěch. Základní podmínkou pro praktické naplnění těchto koncepcí má struktura společnosti. V sovětském svazu se prvně objevuje situace, ve které nebylo třeba řešit městské čtvrti s ohledem na třídní příslušnost. Zásadním předpokladem nově strukturovaného osídlení byla socializace půdy, které uvolnila prostor pro komplexní reorganizaci starých a vytváření nových struktur.

Státy s politickým uspořádáním, které bylo založeno na centrálně plánované ekonomice, proklamovaly na počátku své vlády úmysl přivést společnost do harmonie s co nejmenší mírou třídní diferenciace. Pro tuto společenskou proměnu bylo třeba především narovnat výchozí životní podmínky člověka. Evropská města se utvářela právě na základě nerovnosti ve společnosti, a proto byla tato proměna společnosti vázána na radikální proměnu lidského obytného prostředí; tedy na plánovitý rozvoj sídelních systémů.

Racionální forma plánování předpokládá konkrétní vyjádření o zamýšlených záměrech. Dle Jiřího Musila, však v praxi koncepty socialistických utopií zůstaly po dlouhou dobu nejednoznačné. Tvrdí, že zakladatelé socialistické doktríny nikdy úplně jasně nevyjádřili své názory na prostorovou organizaci nové společnosti.¹³ Stěžejním mělo být odstranění rozdílů mezi městem a venkovem, rovnoměrné prostorové rozmístění průmyslových a obytných částí města a důraz na prostorové spojování zemědělství a průmyslu. Později byl k těmto zásadám sovětskými teoretiky doplněn také požadavek na industrializace zaostalých regionů.

Jestliže v období 20. let se většina teoretiků věnovala spíše idejím rozvoje, nástup J. V. Stalina k moci započal rozsáhlou kolektivizací zemědělství společně s překotnou

¹² http://sreview.soc.cas.cz/uploads/7cea41b5665767cbdc0e2443c161762422878d7_144_01-3MUSIL.pdf vyhledáno 29.4.2015.

¹³ Ibidem, s.280.

industrializací sledující především ekonomické cíle. Ve 30. letech se začal objevovat silný vliv na smazání rozdílů mezi městy a venkovem. Místo decentralizačních teorií, která by oslabila vliv měst, se začal prosazovat názor na vyloučení rozdílů posílením venkova. V 70. letech lze sledovat posun v teoretické koncepci sovětského urbanismu. Začal být zřejmý posun k současným trendům, který zároveň znamenal ústup utopických idejí a vliv regionálních systémů, které vycházely s rozdělení pracovní síly podle specializace daného místa.

Všechny státy východní Evropy pod komunistickým uspořádáním zahájily společenskou proměnu v rozdílné fázi svého hospodářského i sídelního rozvoje a v některých méně rozvinutých zemích socialistická industrializace téměř splýnula přeměnou urbanismu měst. Na konci 40. let však všechny prošly procesem sovětizace a zřízením ústředně plánované ekonomiky. Rozvoj těžkého průmyslu pak byl jeden z podstatných hospodářských a politických direktiv stalinismu, který však nepočítal s nutností odlišných směrnic pro evropská městská prostředí. Vznikl zde tedy prostor pro individuální plánové strategie, a na základě toho velmi různé koncepce, které bylo možno stabilizovat jako oficiální politiku teprve po 10- 15 letech po komunistickém převzetí moci. Ve chvíli, kdy vyvstala otázka centralizace či decentralizace, architekti se snažili především o ekonomickou efektivitu, bez přihlédnutí k rozdílu mezi sociologií města ani o interakci mezi ekonomii, společností a prostorem.

V první části vývoje urbanizačních strategií, na začátku 60. let, fungovaly tyto jako regulativní nástroje. Teoretickou základnou pro většinu zemí se stala modifikovaná Christallerova teorie střediskových míst¹⁴. Základní ideou, na které byl vývoj postaven, byla snaha eliminovat nebo alespoň snížit sociální rozdíly, a naplnit tak klasické normativní zásady socialistického plánování. Ve výstavbě měst byl kladen důraz na spotřební funkci měst, s důrazem na rovnoměrné rozmístění složek občanské vybavenosti, taktéž s požadavkem na snadno dostupnou zdravotní péči či vzdělání.

¹⁴ „Cílem Christallera bylo vysvětlit lokalizaci a velikost měst v sídelním systému, přičemž předpokládal racionální chování aktérů na straně poptávky i nabídky a homogenní prostor (ve smyslu fyzicko-geografických podmínek). Jeho teorie vycházela z analýzy sítě maloobchodu a služeb v geografických podmínkách jižního Německa – odtud pramenil i předpoklad homogenního prostoru. Christaller poukázal na (dnes již neoddiskutovatelnou) jednoznačnou zákonitost prostoru o poklesu počtu středisek v závislosti na jejich významu.“, in: http://www.is.mendelu.cz/eknihovna/opory/zobraz_cast.pl?cast=46055, vyhledáno 29.4.2015.

Takto hierarchizovaný systém osídlení měl posilovat ekonomické aspekty města a podněcovat objem výroby.

V druhé části strategického urbanizačního vývoje se ukázalo, že růst jednotlivých středisek je poměrně rozdílný. Tyto živelné změny, které se v průběhu vývoje objevily, byly silnější než obecně předpokládané komplikace a vyvstala potřeba nových teoretických koncepcí, které by reagovaly na aktuální stav sídelních procesů. Na základě tohoto požadavku byly vytvořeny nové plánovací strategie. V období druhé generace plánových strategií začala být připisována větší váha koncentraci obyvatelstva, průmyslu a sociálních aktivit. Toto přispělo k posunu v úvahách o budoucích modelech města, které vedlo ke vzrůstajícímu uznání „plánovaných průmyslových aglomerací“.

I přes letité snahy o pragmatické sídelní plánování na přelomu 70. a průběhu 80. let nebyly vytvořeny ve východní a střední Evropě nové koncepty pro budoucnost městských sídel.¹⁵ I přesto, že politická idea Sovětského svazu byla založena na rovnosti, rozdíl mezi jednotlivými částmi komunistické Evropy zůstával stále citelný a plánovači jednotlivých zemí, oblastí a měst museli reagovat na stále nové společenské podmínky.

Výše popsané plánované ideologie, které měly sloužit jako směrnice pro další rozvoj „socialistického“ sídelního systému, se pokusíme dále konfrontovat s uskutečněnými realizacemi.

3.1.4 Fenomén sídliště

K rozvoji fenoménu sídlišť výrazně přispěla politická a sociální situace ve 20. a 30. letech 20. století. Druhá světová válka, v důsledku které bylo poškozeno nebo zničeno velké procento bytového fondu, spolu se zvýšenou porodností v poválečné době, přivedla Evropu do plošné bytové krize. Teoretický základ komunálního bydlení v předválečných funkcionalistických koncepcích, spolu s novými politickými ideály měly být řešením tohoto problému. Díky novým technologiím, které umožňovaly

¹⁵ „Za jedinou výjimku lze považovat radikální procesy „systematizace“ v Rumunsku. To byl však voluntaristický projekt N. Ceaușeska, v jehož rámci měla být pomocí brutálních metod zrychlena urbanizace.“, in:

http://sreview.soc.cas.cz/uploads/7cea41b5665767cbdc0e2443c161762422878d7_144_01-3MUSIL.pdf
vyhledáno 9.4.2015.

výstavbu velkého počtu staveb z prefabrikovaných dílců, se bytová krize zdála být vyřešena.

Z hlediska vizuální stránky sídlišť bylo vycházeno z podoby moderní architektury, která byla zakotvena především ve funkcionalismu, který jak již jeho název napovídá, viděl těžiště architektury především ve funkci. Důraz byl tedy kladen především na tvarovou čistotu zbavenou zbytečné dekorativnosti. Z hlediska urbanismu, který byl ovlivněn Athénskou chartou, se mělo dříve uzavřené město otevřít člověku. Koncepce tradičních ulic s blokovou zástavbou byla ve funkcionalismu nahrazena pojmem zónování, tedy oddělení jednotlivých funkcí města dle této charty, tedy na zónu pro bydlení, práci, rekreaci, dopravu.¹⁶ Jde především o snahu nenarušit jednotlivé funkce, aby nedocházelo k jejich narušení. Le Corbusier ve svých pracích shrnuje hlavní zásady nové urbanistické koncepce, ve kterých požaduje zejména nahrazení uličního koridoru věžovými domy, které by tak uvolnily místo pro zeleň. S nástupem nových technologií, které hromadnou výstavbu umožnily, se stal stěžejním pojmem standart, definován jako „nejvyšší možná ekonomie tvaru“¹⁷, který měl na jedné straně snížit náklady na výrobu, na straně druhé ze sociálního hlediska zajistit srovnatelné podmínky široké mase lidí. Nově bylo normou centrální vytápění, teplá i studená tekoucí voda a splachovací toaleta, které za počátku výstavby panelových domů rozhodně nebyly samozřejmostí.

I přesto, že výstavba nových sídlišť zásadně změnila obytné prostředí lidí, kterým nabízela vysoký standart bydlení, bezpečnost sídlišť i provozu, namísto harmonicky fungující společnosti, která je dokonale uspokojena na poli základních potřeb, se v zápětí s počátkem výstavby oblevila řada sociologických problémů. Obyvatelé nových sídlišť nebyli schopni identifikovat se s místem, kde žili, sídliště se zdála být stereotypní až anonymní. Sociolog Jiří Musil se v 80. letech věnoval podrobné analýze lidského vnímání fenoménu komunálního bydlení¹⁸ a snažil se pochopit, proč se tyto problémy objevily, zda byla důvodem selhání chybná koncepce, či její nesprávné uplatnění. Odpovědí na tuto otázku je pravděpodobně fakt, že původní myšlenky funkcionalismu, byly postupem času devalvovány ve snahách o co největší efektivitu a využitelnost. Nebezpečí vulgarizace funkcionalismu, která spočívá v nepochopení

¹⁶ Viz, poznámka č. 1, s. 102.

¹⁷ J. Chochol, Oč usilují, Musaion II., 1921 s. 47, in: Jiří Musil, Lidé a sídliště, Praha, 1985, s.27.

¹⁸ Viz, poznámka č. 3.

kulturních funkcí architektury a v jejím úzce utilitárním pojetí, se obávali již předváleční teoretici.

Z výsledků Musilových výzkumů vyplývá, že na přelomu 50. a 60. let byla ještě převážná většina obyvatel s novým bydlením spokojena, což pramení pravděpodobně z výše standardu, kterému nebyli dříve přivyklí. Postupem času se výstavba řídila spíše ekonomickými faktory než teoretickými koncepcemi funkcionalistů a předdimenzované sídlištní celky začaly rychle ztrácet oblibu.¹⁹ Velmi negativně byla v nových čtvrtích pocíťována ztráta městského charakteru oproti městské blokové zástavbě, která je koncipována v lidském měřítku. Dle Musila sídliště vedla k degeneraci veřejných prostor, k nadměrné homogenizaci území a v důsledku toho k zániku nutného momentu napětí, překvapení a kontrastu starších měst.²⁰ Sídliště se stala kulturně chudá; životní prostředí sídlišť bylo monotónní, esteticky chatrné a mělo nedostatek emocionálních a symbolických podmětů, které by mohly člověka stimulovat; Musil se o jevu, kdy je městská atmosféra chudá, vyjadřuje jako o nedostatku urbanity.²¹

Fenomén sídliště je složitá problematika, kterou je potřeba řešit komplexně, ve všech jeho vrstvách a není jednoduché vytvořit kompletní závěr. Z hlediska sociálně politického a ekonomického byla záležitost sídlištní výstavby velmi úspěšná, i s přihlédnutím k technickým problémům, které ji doprovázely a doprovázejí. Splněn byl taktéž cíl sociálně zdravotní, který pokrýval nutnou normu nových bytů. Otázka fungujícího místního společenství však byla a pravděpodobně bude nadále problematičtější, i přes rostoucí občanskou vybavenost a formy kulturního využití

¹⁹ Ibidem., s. 285.

²⁰ Ibidem., s. 22.

²¹ „Kvalita prostředí spočívající v úplnosti a různorodosti, jeho funkcí početnost, hustota a sociální heterogenita městského obyvatelstva z hlediska sociálních vrstev, kulturní a etnické příslušnosti.“, in: <http://artslexikon.cz/index.php/Urbanita>, vyhledáno 10.4.2015

4. Stavební historie města Benešova²²

Způsob, jakým se města utváří od svého počátku, je definován historickými souvislostmi stejně jako specifickými geografickými podmínkami daného místa. Pro pochopení (či naopak nepochopení) procesů přestavby města je nutné na jeho urbanismus hledět v širším kontextu.

4.1 Středověké město Benešov

Město Benešov bylo pravděpodobně založeno okolo 11. století. Z půdorysu jeho nejstarších částí můžeme vyčíst, že vzniklo jako malé podhradí u paty kopce, pod sídlem vладыky ve službách knížete Břetislava I. v první polovině 10. století.²³

Benešovské tržiště bylo založeno jako pravidelné, se čtyřmi výpady v rozích, a probíhala jím přímá osa na trase Praha – Domašín. Mezi tržištěm a obvodovou komunikací se nalézal pouze jeden blok domů. V době utváření prvního půdorysu města nebylo počítáno se samosprávou, radnice byla vystavěna později vložením bloku domů do středu tržiště.

Před polovinou 13. století byl založen klášter na kopci nazývaném Karlov. Z toho lze usuzovat, že Benešov, v té době tržní osada, již měl perspektivu statutu města. Dalším znakem, který ukazuje Benešov v kontextu středověkých měst, je existence špitálu, který byl pravděpodobně postaven na přelomu 14. – 15. století. Ze skutečnosti, že město opatřeno všemi potřebami kultovního i sociálního zajištění té doby lze soudit, že v době své rané existence byl Benešov významným sídlem

Ve 13. století, kdy ve městě probíhala rušná stavební činnost, byl postaven kostel na vrcholu Karlovského kopce a klášterní kostel v jeho polovině, který byl ovšem v 2. čtvrtině 14. století ve velkém rozsahu přestavěn. Do dnešní doby se dochoval jediný fragment této stavby, který stojí na původním místě, a tím jsou dva lomené

²² Veškeré informace o stavebně historickém vývoji Benešova čerpám z : Ema Charvátová, *Stavební historie města Benešova*, in: *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka*, Benešov, 1970, s. 85-115.

²³ A. N. Vlasák, *Okres Benešovský*, r. 1871, s. 7, in : Soka Benešov, MěNV Benešov, Kronika r. 1970, s. 2 .

oblouky ze závěru kněžiště. Podle jejich velikosti lze přibližně odhadovat domnělý rozměr původního klášterního kostela.

S koncem 15. století byla městu udělena privilegia od krále a lze předpokládat návazné zlepšení na poli materiálním a kulturním, přesto se však v Benešově pravděpodobně příliš neprojevil vliv renesanční architektury. Toto však můžeme pouze domýšlet z velmi skromných poznatků stavebního průzkumu.

Městská zástavba v 16. a 17. století v Benešově sestávala převážně z protáhlých hospodářských staveb či z objektů typu středověkého průjezdového domu. Objekty s loubím zde pravděpodobně nebyly. Počátkem 17. století městskou architekturu zřejmě ovlivnily stavební práce na nedalekém Konopišti.

V druhé polovině 17. století v Benešově probíhaly rozsáhlé rekonstrukce, které ovlivnily vzhled městského centra – úprava farního kostela či nové průčelí radnice. Počátkem 18. století získalo Benešovské náměstí novou dominantu, kostel Sv. Anny a piaristickou kolej. Na konci tohoto století pak bylo několik městských domů v okolí náměstí přestavěno do klasicistní podoby.

4.2 Benešov v době industrializace 19. století

V druhém desetiletí 19. století proběhla přestavba radnice, nyní již pod taktovkou úředního slohu. Vliv empíru na městskou výstavbu nebyl příliš velký a pokud docházelo k jeho aplikaci, jednalo se spíše o řemeslnou šablonu než o inspiraci; převládala více slohová tradice 18. století. Z bohatých ikonografických pramenů – kreseb benešovského notáře A. Pinkase lze odvodit, že vzhled domů v 19. století přetrvával ve městě až do I. světové války. V poslední čtvrtině 19. století se městská zástavba začala rozrůstat ve směru dálkových tras dále od centra.

Podobu městského centra ovlivnila také skutečnost, že Benešov si dlouho držel funkci tržního střediska, které bylo hojně navštěvováno obyvateli okolních venkovních oblastí. Toto byl dobrý předpoklad pro vznik malých, přízemních domků vybavených jako dílna či obchod, stejně jako pro vznik hospod či hostinců.

Okolo poloviny 19. století byl Benešov také zasažen vlivem romantické neogotiky. Mnoho staveb dotčených tímto trendem se však nedochovalo – buďto jejich podoba

podlehla pozdějším stavebním úpravám, nebo byly v polovině 20. století asanovány v rámci rozsáhlých přestaveb.

Přelom 19. a 20. století neznamenal pro Benešov období příliš velkých změn. Ve městě bez většího průmyslu nebyl důvod pro vznik dělnických či chudinských čtvrtí, které by výrazněji zasáhly do urbanismu. Významnou stavbou, která byla v této době postavena, byla budova gymnázia na křižení Husovy a Jiráskovy ulice.

4.3 Benešov v první polovině 20. století

Na počátku 20. století se na okraji města začaly objevovat základy budoucích urbanistických celků. Na západně města, za železniční trať směrem ke Konopišťskému zámku vyrůstala vilová čtvrť. Na jihozápadě města u trati započala sériová výstavba domků pro zaměstnance železnice. Na východě města, v Zapově ulici, se z menších stavebních jednotek zformovala čtvrť rodinných domů.

Ve 20. a 40. letech se Benešov stavebně poměrně rozrostl. Bylo třeba pokrýt potřeby občanů, jejichž počet se zvyšoval - rodinné domy, školy, zdravotní zázemí či peněžní ústav. Nejvíce progresivním počinem této doby byla výstavba banky na jihozápadním nároží Velkého Náměstí, které muselo ustoupit několik menších domů. V období okupace se město potýkalo s nedostatkem bytů, nová zástavba však nevznikala.

V 50. letech začaly vznikat první směrné plány, které problematice přelidnění Benešova čelily, k efektivnímu řešení došlo však teprve v 60. letech.

Vedle nových sídlištních celků byly vystavěny některé objekty, které odpovídají pojmu architektonického projevu, např. zemědělská škola, továrna ČKD či Motel Konopiště. Z hlediska urbanistického byla pro Benešov největším přínosem čtvrť rodinných domů na Červených Vrškách – jedná se o celek v dobré poloze, s možností plynulé návaznosti v případě rozšiřování zástavby. Zcela opačné kvality pak byla čtvrť vznikající směrem ke Konopišti. Lokalita s rekreačním potenciálem byla protnuta dopravní komunikací pro těžká vozidla, která takto zabrala plochu vhodnou zástavbě. Výstavba průmyslových objektů a skladů této lokalitě jistě nezvýšila potenciál klidné čtvrti.

V porevoluční době byly nenaplněné plány přestaveb uvnitř centra zrušeny a městským architektem se stal architekt Josef Pleskot, který pro území Benešova zpracoval nový územní plán. Hlavními snahami bylo zrušení bariér mezi městem, okolní přírodou a rekreačními zónami v jeho bezprostředním okolí. Uvnitř města došlo ke zkvalitnění některých veřejných ploch, ale kromě vytvoření pěších zón na několika místech do urbanismu příliš zasahováno nebylo.

5. Město Benešov před asanací

Město je a bude živý organismus, který se stále proměňuje, 19. století se však dá považovat za mezník ve vývoji společenského a politického uspořádání lidského života a společnosti, které sebou nese změny do té doby neznámé. Vzhledem ke kontextu práce, která se zabývá urbanistickými změnami v zástavbě města, jsem se rozhodla zaznamenat nejen výchozí stav z roku 1953, ale také stav z první poloviny 19. století, kdy v rámci II. vojenského mapování na území české země probíhala rozsáhlá topografická činnost. Byla zde zachycena podoba města po dlouhých letech vývoje od počátku jeho vzniku, a proto si myslím, že mapa stabilního katastru z roku 1840, jakožto nejstarší z mladších zobrazení novodobé urbanistické struktury města, je velmi dobrým pramenem při snaze o zachycení změn v organismu města. (obr. 1)

5.1 Podoba městské zástavby v roce 1853

Velký a malý rynek byly definovány zástavbou, která se hloubkou svých parcel promítá do obvodových ulic, které tvořily linii vnějšího města. To se rozvíjelo převážně podél hlavních cest, které zajišťovaly spojení s okolními městy – Prahou, Tábořem, Vlašimí a obcí Bedrč. Tyto části města vznikaly přirozeně - spolu se zvyšujícím se počtem obyvatel rostla také zástavba obytného i užitkového charakteru. V prostoru obvodové linie je zástavba hustá, zřídka s prolukami, tvořena hlubokými parcelami.

Protažením linie severovýchodní strany náměstí vede cesta směrem na Vlašim a Domašín. Vlašimská ulice byla při ústí do náměstí zúžena z důvodu obrany města. Zde stojící obytné stavby navazovaly na zástavbu Karlovského kopce. Na Vlašimskou se před ústím do náměstí napojovala obvodová ulice, která se stáčela východně a na svém konci se setkávala s uličkou vedoucí z Malého náměstí.²⁴ Tato byla po obou stranách hustě zastavěna, opět dle předpokládané podoby středověkých parcel.

Východní strana Malého náměstí protažením své linie jižním směrem tvořila uliční čáru za hranicí vnější linie náměstí, směrem na Miličín a Tábor. V polovině své délky se napojovala na vnější obvodovou ulici okolo jádra města, která byla tvořena sítí

²⁴ Tehdy zakreslena pod názvem Vlašimská, později se začalo užívat názvu Na Bezděkově.

vozových cest. V roce 1853 byla zastavěna především východní strana této ulice. Zástavba sestávala z drobných obytných budov s parcelami sahajícími až do Bezděkovské ulice.

Na jihozápadní straně náměstí ústí ulice Konopišťská.²⁵ Ve starších mapách bychom našli přípis o městském suburbii.²⁶ Tato třída se pod kopcem vedoucím z náměstí křížila s vnější obvodovou linií a spojovala ji s ulicí Pražskou na západní straně města. Komunikace ve směru na Konopiště patří pravděpodobně k nejstarším ulicím města - na místě dnešního zámku stál hrad již ve 13. století.²⁷

Pražská ulice vedla ze severozápadního rohu náměstí na Prahu a dříve sloužila jako trasa poštovních vozů, odtud tedy pojmenování Počtovská, později Pražská.²⁸ V prostoru definujícím vnější linii středověkého města se Pražská křížila s Růžovou ulicí (dnešní Vnoučkova) vedoucí z ulice Konopišťské. Ta ubíhala mezi nezastavěnými pozemky jako vozová cesta dále k jihu. Poté se dělila západně (směr Praha) a východně (směr Bedřč), čímž dala základ pozdějšímu dopravnímu řešení. V Pražské stála nepravidelná zástavba obytných i užitkových budov, táhnoucí poměrně daleko, až do míst dnešní železniční tratí

V místě prvního osídlení Benešova, na Karlovském kopci, byla na východní straně ulice vedoucí k děkanskému kostelu Sv. Mikuláše hustá zástavba s hlubokými parcelami, které sousedily s parcelami domů stojícími ve Vlašimské ulici. V okolí zříceniny kláštera, kde byla později postavena dívčí škola, byly parcely nezastavěny.

Podobu města v roce 1853 lze shrnout jednoduše. Město bylo tvořeno historickým jádrem, obvodovou komunikací a paprscitě se rozbíhajícími třídami na exponovaných trasách, které jím procházely. Benešov byl menší rozlohy, situovaný na příhodném místě mezi velkými městy a tato skutečnost mu od jeho vzniku přinášela více výhod než nevýhod.

²⁵ V počátcích pojmenování Hradební, později Zámecká, dnes Tyršova., in: František V. Mareš, *Názvy ulic a náměstí města Benešova* (Památce prof. dr. Josefa Růžičky), in: *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka II*, Benešov, 1958, s. 159.

²⁶ Ibidem

²⁷ Doc. PhDr. Josef Petráň et al., *Benešovsko, Podblanicko*, Praha, 1985, s. 84.

²⁸ František V. Mareš, *Staré názvy ulic a náměstí města Benešova*, in: *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka II*, Benešov, 1953, 155-163.

5.2 Výchozí stav zástavby v roce 1953

Na počátku 20. století byl Benešov obyčejným, zemědělsko-řemeslnickým městem se zanedbatelnou mírou průmyslu a nevalnou perspektivou. Městu kupodivu po hospodářské stránce významným způsobem neprospělo ani sousedství s Konopištěm, které se na konci 80. let 19. století stalo venkovským sídlem Františka Ferdinanda d'Este.²⁹ Ten na počátku 20. století přesunul z podzámčí do města pivovar a další průmyslové podniky. Benešov si však udržel vždy poměrně dobré postavení oproti jiným obcím v regionu a to zejména díky statutu centra státní správy, který mu byl v roce 1848 udělen, dále díky poloze na trase nově zbudované železniční trati a také díky existenci gymnázia, které se zde udrželo po celé 19. století. Výstavba železniční trati přirozeně povzbudila rozvoj města; za kolejemi začala růst jak výrobní zóna, tak i nová vilová čtvrť. V době II. světové války si protektorát vybral oblast okolo soutoku Sázavy a Vltavy jako výcvikovou oblast a v Benešově sídlily správní útvary pro tuto oblast. Obsazeno a vystěhováno bylo na počátku 40. let mnoho obcí v bezprostředním okolí a také ve městě samotném probíhal výcvik. Vilové čtvrti byly zabráný, stejně jako většina benešovských škol, které sloužily k ubikacím vojáků.³⁰ Za celou dobu protektorátu však město nebylo materiálně ohroženo, i přesto, že zde stála budova synagogy.

V roce 1955 vznikla *Státní mapa odvozená* v měřítku 1:5000. V oblasti města Benešova zachycuje stav zástavby přesně v polovině 20. století, tedy před začátkem rozsáhlých asanačních prací. (obr. 2)

Severovýchodně od náměstí (směr Vlašim) stále existovala při ústí ulice Vlašimské souvislá zástavba. V polovině 19. Století byla ulice zastavěna pouze do čtvrtiny své dnešní délky, zhruba s úrovní děkanského kostela. V roce 1953 se však souvislá zástavba rozléhala ještě o kilometr a půl dále. Z jižní strany se na ní napojily dva uliční bloky, tvořené ulicemi Zapova a Na Chmelnici. Byla zde opticky vytvořena plná uliční čára, ovšem s velmi rozsáhlými pozemky za domy, reálně obývaná plocha tedy nebyla vysoká. Na jihovýchodním okraji města, pod ulicí Na Chmelnici se zformovala čtvrť obytných domů, která zde stojí dodnes. Jihovýchodní strana ulice Vlašimská byla

²⁹ Josef Pohůnek, *Benešov na sklonku 19. století ve vzpomínkách Otakara Horáka*, in: *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka*, Benešov, 1998, s. 175 – 178.

³⁰ Stanislav Kokoška, Cvičiště SS Bohmen, in: *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka*, Benešov, 1986, s. 215 – 298.

tvořena souvislou zástavbou, na kterou se u paty kopce napojovala nově vzniklá ulice K Pazderně.

V ulici vedoucí z jihovýchodního rohu Malého Náměstí, která ubíhala směrem na Tábor, zůstala zástavba nezměněna, pouze na jižní straně byly zastavěny některé proluky. Vnější obvodová linie jádra města byla nově definována ulicí Jiráskova. Tato vznikla kolmo k Tábořské ulici a ubíhala souběžně s Tyršovou (dříve Konopišťskou) směrem k trati. Na křížení ulic Tábořská a Jirásková vznikla široká komunikace vedoucí východně ven z města, která se protínala s nově vzniklými ulicemi Zapova a Na Chmelnici. Tato ulice, Hrázského, byla na východní straně zastavěna obytnými budovami, na druhé straně spadala již pravděpodobně k okrajové (průmyslové) zóně města, jak lze odvodit z tvaru budov zde postavených. Tábořská ulice pokračovala dále a stáčela se jihozápadním směrem k trati a dnes tvoří dopravní obchvat okolo centra města. Jednalo se o okrajovou oblast města, zástavba zde tedy nebyla příliš hustá.

Ulice Konopišťská, jdoucí z jihozápadního rohu náměstí zůstala od doby císařství nezměněna, pouze hloubka těchto parcel byla na úkor nově vzniklé Jiráskovy ulice, která byla nepravidelně zastavěna obytnými budovami, na některých místech zkrácena. Vnější obvodová linie města, která v těchto místech spojovala ulici Konopišťskou a ulici Pražskou na západní straně města, byla nyní po obou stranách plně zastavěna a nově pojmenována jako ulice Dr. Haeriga, který byl významným benešovským občanem.

Pražská ulice, severozápadním směrem od náměstí, byla v 50. letech plně zastavěna. V místě spojnice vnější obvodové linie s rynkem byla na západní straně proluka - před objektem židovské synagogy, který byl zasunut hlouběji do uličního bloku. Tento volný prostor plnil pravděpodobně funkci shromažďovacího prostoru. V polovině délky Pražské ulice vznikla spojující komunikace mezi rovnoběžnou Tyršovou ulicí - ulice Zborovská (dnešní Dukelská). Nebyla příliš hustě zastavěna, pouze na severozápadní straně ulice při ústí do Pražské stál objekt kasáren. Nároží ulice však již bylo úplné a plná uliční čára pokračovala Pražskou až k trati.

U paty kopce pod náměstím se ulice Pražská křížila s ulicí Dr. Haeringa a později vzniklou ulicí Nová pražská. Na jejím severním nároží stál hostinec Na špitále ³¹, ulice pak dále ubíhala směrem k jihu. Západní stranu Nové pražské tvořila obytná zástavba po celé délce plnou uliční čáry. Na východní straně byla zástavba tvořena obytnými budovami pouze od poloviny její délky a to směrem od centra. Na této straně se ulice dělila do nově vzniklé Čechovy ulice, která vede směrem na Bedrč. Na západní straně se Nová pražská po půl kilometru přímého směru dělila. Západně, k trati ubíhající ulice byla plně zastavěna obytnými budovami. Druhá pokračovala v přímém směru, severně. Obě vedly do nově vznikající čtvrti na Červených Vrškách.

V oblasti za železniční tratí, západně směrem ke Konopišťskému zámku, byly před sto lety pouze pole a louky. V roce 1938³² byla vystavěna dopravní přeložka vedoucí skrz tuto doposud nevyužitou periferii, která sice prozíravě reagovala na tušený vývoj dopravní situace, vytvořila však spolu s železnicí silnou bariéru mezi městem a rekreační zónou Konopiště a zámeckého parku. V 50. letech byla oblast mezi přeložkou a železnicí z části zastavěna rodinnými domy, formovala se nová čtvrť a rozrůstal se zde také areál nemocnice.

Na Karlovském kopci byla postavena v roce 1893³³ dívčí škola v těsné blízkosti zříceniny středověkého kláštera. Za blokem budov severní strany náměstí bylo zřízeno městské zahradnictví a nezastavěný prostor v kopci, který se rozléhal až k zástavbě Nové pražské ulice, byl využíván k tomuto účelu. V prostoru mezi městskými zahradami a parcelami Nové pražské je také nově zakreslen malý židovský hřbitov, který na mapě z roku 1853 zakreslen nebyl.

³¹ Ze špitálního kostela přestavěn na hostinec na přelomu 18. a 19. století., in: Martin Čechura, *Zaniklé kostely Čech*, Praha, 2012., s. 17 – 18.

³² Muzeum umění a designu Benešov, *Z Benešova za architekturou 20. století*, Benešov, 2008., s.82.

³³ Doc. PhDr. Josef Petráň et al., *Benešovsko, Podblanicko*, Praha, 1985, s. 172.

6. Bourání Benešova

První směrný plán na komplexní přestavbu města pochází z roku 1961.³⁴ Jeho autorem byl arch. Kadeřábek, který vyhrál ve výběrovém řízení. Mimo řešení komunikačních nedostatků³⁵ uvnitř města se arch. Kadeřábek zaměřil především na výstavbu uvnitř městského organismu, kdy tak mělo být zachováno co nejvíce zemědělské půdy v jeho přílehlém okolí. Je otázkou, zda byl tento argument opodstatněný, protože bezprostřední okolí Benešova, který se již od svého založení potýkal se zvýšenou vlhkostí terénu, nebyl pro zemědělské využití příliš vhodný.³⁶

6.1 Sídlištní výstavba³⁷

K rozvoji sídlištních celků docházelo v Benešově již před začátkem 60. let, které znamenaly v Benešově boom na poli panelové výstavby. Ve městě již od 50. let probíhala výstavba velmi potřebných bytových jednotek. Tato zástavba vyrůstala především v okrajových částech města – Na Spořilově, v Žižkově či Křížíkově ulici. Jednalo se o menší domy s bytovou dispozicí, stavěné často ještě pomocí cihel místo betonových panelů. Tyto bytové jednotky vznikaly většinou jako bydlení pro zaměstnance.

Na počátku 60. let byla započata realizace prvního sídlištního celku. O deset let později, v rámci nového územního (směrného) plánu, byla zahájena také výstavba druhého

³⁴ SOkA Benešov, MěNV Benešov, Kronika r. 1961, s. 8

³⁵ Těmto se ve své práci zabývám jen okrajově a to v případech, kdy novým komunikacím musela ustoupit část zástavby.

³⁶ „ Benešovské tržiště...se na západně a jižně svažovalo do bažinatého a močalovitého terénu, jímž protékalo několik potoků...které se rozlévaly do hlubších louží. Vlhké a těžko překročitelné bylo bezprostřední okolí města také na severu a severovýchodě. Z východní strany sahaly bažiny a mokřiska... „ in: Eva Procházková, *Zmizelý Benešov*, Benešov, s. 7

³⁷ V této části práce byla práce s dochovanými prameny poněkud problematická. I přesto, že městská kronika se zdá být důvěryhodným zdrojem, často jsem během práce narazila na nesrovnalosti v za sebou jdoucích zápisech. Např. v roce 1981 uvedeno, že sídliště v ulici Rudé armády bylo uvedeno do provozu, v roce 1983 se však objevuje zápis, že stavba není zcela dokončena a pracuje se na předávání. Dle stavebního výkresu, který je k dispozici v archivu Odboru výstavby a územního plánování v Benešově, jsem se pokusila o rekonstrukci postupu výstavby v místech, kde není zcela jasné, v jakém pořadí práce probíhaly; i přes to, že je možné pohledat rok zahájení i ukončení výstavby budov, tyto bývaly v zápisech označovány čísly bloků. V roce 1981 byla jednotlivým domům přidělena čísla popisná a označení bloků přestalo se používat. Po ohledání stavebního výkresu jsem došla k závěru, že zde zaznamenané označení bloků je zcela v rozporu nejen s informacemi v kronikách, ale i s výpovědi pamětníků.

velkého benešovského sídliště. Současně s tím probíhala již od konce 50. let družstevní výstavba bytových domů v periferní oblasti Na Spořilově. Tyto práce, které spadaly pod soukromé investory a jejichž výstavba byla vedena individuálně, jsou v kronikách zaznamenávány pouze okrajově.³⁸

6.1.1 Sídliště střed - Bezručova

V roce 1962³⁹ bylo v rámci nového směrného plánu schváleno zahájení první etapy výstavby výškových panelových domů podle nového, podrobnějšího územního plánu zaměřeného na střed města. Tento se však do dnešní doby nedochoval a proto není možné doložit, do jaké míry byl naplněn. Výstavba, zahájena v tomto roce, měla probíhat v oblasti ohraničené ulicemi Rudé armády, Na Bezděkově, Bezručova, Zapova, Hráského a Zápotockého.

V této části města stála před asanací řadová zástavba nízkých rodinných domů s velmi rozsáhlými pozemky, které sloužily jako zahrady či malé sady. (obr. 3, 4) Z tohoto úhlu pohledu se výstavba výškových domů na jejich místě může zdát opodstatněná - každý z těchto nových domů měl disponovat kapacitou nejméně 40 bytových jednotek.⁴⁰

Bloky č. 1, č. 2 a č. 3, rozestavěny v roce 1962⁴¹, byly dokončeny o dva roky později společně s plynulým zahájením výkopových prací pro blok č. 4. Tento dům měl čítat 80 bytových jednotek. Bloky č. 5, 6, 7 a 8 byly rozestavěny v roce 1965⁴² a dokončeny měly být v roce 1967. Praktický chod života byl vázán na stavby občanské vybavenosti; na sídlišti byla současně plánována výstavba jeslí, prodejny potravin, atd. V roce 1969⁴³ bylo započato s výstavbou bloku č. 9 a č. 10, které měly být primárně určeny

³⁸ Z tohoto důvodu se výstavbou v této lokalitě nezabýváme.

³⁹ SOkA Benešov, MěNV Benešov, Kronika r. 1962, s. 25 – 31.

⁴⁰ Pro rok 1962 byla plánována stavba 7 domů s 10 podlažími a 40 bytovými jednotkami, s vyhlídkou na dokončení bloku č. 1, 2 a 3 v roce 1963., in: SOkA Benešov, MěNV, SOkA Benešov, MěNV Benešov, Kronika r. 1962, s.25 – 31.

⁴¹ Ibidem

⁴² SOkA Benešov, MěNV Benešov, Kronika r. 1965, s. 10 – 11.

⁴³ SOkA Benešov, MěNV Benešov, Kronika r. 1969, s. 9 – 12a.

pro občany Dolních Kralovic (vystěhování kvůli zatopení obce v rámci vodní nádrže na Želivce). Oba domy byly dokončeny v roce 1970⁴⁴.

Stavební práce probíhaly zároveň také v ulici Zapova (taktéž spadá pod Bezručovské sídliště), jednalo se o družstevní výstavbu, která byla pravděpodobně prováděna v rámci akcí Z, tedy svépomocí brigádníků. V roce 1981⁴⁵ byly dány do užívání panelové domy na severní straně ulice Rudé armády. V oblasti ulice Zapova, Hráského a Na Bezděkově stále probíhaly stavební práce. V roce 1983⁴⁶ bylo v rámci občanské vybavenosti pro sídliště středu započato se stavbou nového hotelu a restaurace na Mírovém náměstí. (obr. 5) Této potřebě ustoupil zbytek původní zástavby východní strany malého náměstí. (obr. 6,7) Důvod tohoto rozhodnutí byl dle mého názoru velmi diskutabilní, nová restaurace se měla nacházet v bezprostřední blízkosti velkého náměstí, kde již v té době fungovali nejméně tři restaurační podniky.

V roce 1984⁴⁷ byli do výstavby v ulicích Zápotockého, Hráského a Rudé armády zapojeni trestanci. K tomu rozhodnutí bylo pravděpodobně přistoupeno z důvodu zpoždování stavebních prací, na které ve stavebních podnicích nebyl dostatek pracovníků. V témže roce byly do užívání předány bloky č. 9, č. 10 a č. 11.

V roce 1986⁴⁸ byly dokončeny bloky č. 16, č. 17, č. 18 a č. 19 v Hráského ulici. V rámci další etapy sociálního a ekonomického vývoje města započala příprava Zápotockého ulice pro výstavbu dalších obytných budov a objektů občanské vybavenosti. Stavební práce v Zápotockého ulici zahájeny v roce 1988⁴⁹. Mělo se jednat o výstavbu tří vysoko podlažních bytových domů a přidružených objektů občanské vybavenosti. K realizaci tohoto záměru bylo potřeba upravit stávající komunikaci. Především se jednalo o zástavbu v ulici Zápotockého, kde stála řada nízkých rodinných domů. (obr. 8) Paralelně s východní stranou náměstí ubíhala ulice Na Bezděkově, která se v polovině navazující Zápotockého ulice stáčela jihozápadním směrem a na tuto se napojovala. Zápotockého pak pokračovala dále, dokud se nenapojila na ulici Jiráskovu. Veškerá její zástavba, která na východní straně tvořila plnou uliční čáru, musela nové výstavbě

⁴⁴ Dle kroniky z roku 1970. V zápise z poloviny 80. Let je ovšem opět objevuje zmínka o tom, že tyto bloky byly dokončeny a předány do užívání.

⁴⁵ SOkA Benešov, MěNV Benešov, Kronika r. 1981, s. 48 – 52.

⁴⁶ SOkA Benešov, MěNV Benešov, Kronika r. 1983, s. 56/83 – 60/83.

⁴⁷ SOkA Benešov, MěNV Benešov, Kronika r. 1984, s. 50 – 54.

⁴⁸ SOkA Benešov, MěNV Benešov, Kronika r. 1986, s. 64/86 – 65/86.

⁴⁹ SOkA Benešov, MěNV Benešov, Kronika r. 1988, s. 70/88 – 76/88.

ustoupit. Na jejím místě byly postaveny tři panelové domy, které tvoří plnou uliční čáru západní strany ulice Na Bezděkově. (obr. 9) Za nimi, tvořící východní stranu Zápotockého ulice, měly stát tři objekty s prodejními prostory. (obr. 10)

Z dnešního pohledu je obtížné hledět na sídliště nekritickým pohledem. I přesto, že v době vzniku byla výstavba oprávněna nutnou potřebou bytů, sídliště mohlo být vystavěno kvalitněji. Jeho kapacita čítá ve výsledku přes 400 bytových jednotek, prostor však disponuje jedinou prodejnou potravin. Zeleň je řešena pouze travnatou plochou před vstupy, stromová či keřová sadba je ojedinělá, záhony zcela chybí. Obytná oblast je taktéž velmi chudá na volnočasové vyžití pro malé děti a mládež na obou koncích sídliště čítá jedno dětské hřiště, tvořené buď kovovými prolézačkami, nebo jen hrací plochou s basketbalovými koši. Chybí zde odpočinkové plochy s lavičkami pro ostatní obyvatele sídliště (především důchodci, matky s dětmi). Schází tu také projevy drobné architektury, které by sídlišti dodaly vlídnější tvář.

6.1.2 Sídliště Československé armády

I přesto, že v roce 1971⁵⁰ bylo dokončeno velké sídliště v Bezručově ulici, bytová situace v Benešově byla stále na tragické úrovni. Nutnost nového směrného územního plánu, mimo jiné z důvodu plného vyčerpání ploch vymezených k družstevní výstavbě, vedlo k rozšíření území určeného pro velkokapacitní sídlištní zástavbu. Z tohoto popudu vznikl dílčí územní plán pro okolí ulice Československé armády, kde mělo vyrůst sídliště s kapacitou 360 bytových jednotek.

Postup prací lze odvodit se zápisů v městských kronikách, kde byl stav dokončenosti průběžně vypisován; tyto byly na rozdíl od dokumentace u Bezručovského sídliště vedeny již pod čísly popisnými.⁵¹ Sídliště je situováno severozápadním směrem od náměstí, v oblasti vymezené ulicemi Československé armády (Pražská), Fučíkova (Nová pražská) která se na konci stáčí severovýchodně k trati, jež tuto oblast uzavírá. Sídliště bylo ohraničeno linií uliční čáry původní zástavby. Jižní a východní část byla lemována panelovými domy deskového typu, které sídliště směrem od centra pocitově uzavíraly. (obr. 11) Na jeho západní straně byly situovány budovy občanské vybavenosti (lázně, veřejná prádelna) a severní stranu tvořila zástavba bodovými domy.

⁵⁰ SOkA Benešov, MěNV Benešov, Kronika r. 1971, s. 69 – 72.

⁵¹ SOkA Benešov, MěNV Benešov, Kronika r. 1977, s. 51.

Uvnitř takto uzavřeného celku byla vedena komunikace, jež obkroužila vnitřní zástavbu, která byla tvořena kombinací domů bodového i deskového typu.

S výstavbou bylo započato v roce 1974⁵². V tomto roce se v městské kronice objevuje zpráva o zahájení výkopových prací. Ovšem teprve v roce 1975⁵³ lze v městské kronice najít číselný seznam demolovaných objektů, které musely nové zástavbě ustoupit. Šlo o poměrně obsáhlý soupis, a to nejen v oblasti Pražské ulice, ale i v kolmo navazující Fučíkově. V této ulici, která pod náměstím ubíhala severním směrem, stála po obou stranách zástavba, která byla tvořena pravděpodobně nízkými rodinnými domy (obr. 12, 13), naproti tomu zástavba v Pražské ulici půdorysnou dispozicí odkazuje spíše k hospodářským stavením. O rok později začala již být podoba sídliště Československé armády zřetelná. Západní strana Fučíkovy byla již kompletně zastavěna a v tom samém roce byly pod panelovými domy na východní straně sídliště otevřeny obchodní jednotky. Souběžně probíhala demolice zástavby na východní straně komunikace⁵⁴ společně s nárožím Čechovy ulice, se kterou se Fučíkova křížila. V rámci budování občanské vybavenosti pro toto sídliště, byl roku 1979⁵⁵ zbudován obchodní dům na západním nároží Pražské a Fučíkovy ulice, a na počátku 80. let základní škola ve Zborovské ulici. V roce 1981⁵⁶ měla být dokončována výstavba panelových domů na obou stranách západní části Pražské, v té době Leninovy ulice, v místech, kde se křížila se Zborovskou ulicí (později Dukelskou)⁵⁷. V roce 1984⁵⁸ bylo dokončeno sídliště Československé armády, v oblasti Pražské a Fučíkovy (Nové pražské) ulice. V rámci občanské vybavenosti pro toho sídliště bylo započato s výstavbou tělocvičny a venkovního koupaliště. Podrobný popis stavebních prací, který by umožnil detailnější rekonstrukci jejich posloupnosti, nebylo možné dohledat, i přesto, že v kronice z roku 1977 je výpis prací zaznamenán detailněji, dle čísel popisných.⁵⁹

⁵² SOkA Benešov, MěNV Benešov, Kronika r 1974, s. 3 - 5.

⁵³ SOkA Benešov, MěNV Benešov, Kronika r 1975, s. 3 - 4.

⁵⁴ Ulice Fučíkova tímto přišla o veškerou původní zástavbu, která nebyla dodnes nahrazena.

⁵⁵ OkA Benešov, MěNV Benešov, Kronika r. 1976, s. 1 – 2.

⁵⁶ SOkA Benešov, MěNV Benešov, Kronika r. 1981, s. 162 – 163.

⁵⁷ Kdy došlo k její asanaci, není z dochovaných materiálů patrné.

⁵⁸ SOkA Benešov, MěNV Benešov, Kronika r. 1979, s. 79

⁵⁹ SOkA Benešov, MěNV Benešov, Kronika r. 1977, s. 51. Nabízí se dvojí vysvětlení - soupis dokončených staveb není kompletní, nebo v porevoluční době došlo ke změně čísel popisných.

6.2 Budova okresního výboru KSČ

Budova Okresního výboru KSČ (která dnes slouží jako budova polikliniky) byla stavěna mezi lety 1974 – 1977⁶⁰. Její realizaci musela ustoupit část zástavby přímo na jednom z Benešovských náměstí. (obr. 14)

V městské kronice z roku 1974⁶¹ je uveden výpis demolovaných objektů, které budou muset ustoupit nové výstavbě města. Mezi nimi figurují také objekty č. p. 30, č. p. 40, č. p. 41, č. p. 42 a č. p. 43, které byly situovány na Malém, tehdy Mírovém náměstí. V textu z téhož roku však není ke konkrétním důvodům asanace napsáno nic. Stejně tak v zápisu o rok později. Zde je seznam demolovaných objektů rozšířen o č. p. 74 a č. p. 44 na Mírovém náměstí. Opět se nelze dočíst o účelu asanace.⁶²

Až v zápisu z roku 1979⁶³ je zaznamenán souhrn vývoje stavebních prací na budově Národního výboru KSČ, které byly provedeny v rámci výstavby tohoto objektu v předchozích pěti letech. Podle tohoto zápisu mělo být započato s asanací východní strany Mírového náměstí v roce 1975, kterážto byla pro tento účel zaměřena a vykoupěna o rok dříve. Zápis v kronice z roku 1977⁶⁴ hovoří o existenci podzemních prostor tesaných do skály, datovaných pravděpodobně do doby husitské. Chodby měly být v rámci stavebního průzkumu zaměřeny a vyfotografovány, tyto dokumenty se však do dnešní doby pravděpodobně nechovaly.⁶⁵ Budova měla být dokončena o dva roky později od zahájení stavebních prací, tedy v roce 1977.

V květnu roku 1990⁶⁶ byla provedena adaptace budovy OV KSČ na zdravotní středisko. Změny se týkaly pouze dispozičního řešení, nedošlo k dodatečným stavebním pracím.

Dle dokumentace, kterou disponuje Odbor výstavby a územního plánování Benešov, byl OV KSČ postaven jako čtyřpatrová stavba z montovaného, železobetonového skeletu. Jedná se o obdélnou řadovou budovu, členěnou dvaceti okenními osami.

⁶⁰ V textu z roku 1979 je uvedeno že budovy určené k asanaci byly vykoupěny v roce 1975, i přes to, že v městské kronice z roku 1974 jsou tytéž objekty uvedeny na seznamu „provedených demolic.

⁶¹ SOkA, MěNV Benešov, městská kronika r. 1974, s. 3 – 5.

⁶² Jasnější vysvětlení nám v tomto případě poskytuje stavební dokumentace uložená v archivu Stavebního úřadu v Benešově – zde se lze dočíst, že objekt č. p. 44 byl během demoličních prací na vedlejším objektu č. p. 43 poničen a hrozilo tak jeho zřícení. Odstraněn byl tedy z bezpečnostních důvodů.

⁶³ SOkA, MěNV Benešov, městská kronika r. 1979, s. 78 – 85.

⁶⁴ SOkA, MěNV Benešov, městská kronika r. 1977s. 51.

⁶⁵ Nedisponuje jimi ani stavební úřad, ani státní okresní archiv měst Benešova, ani jako autor uvedený Okresní muzeum..

⁶⁶ Archiv Odboru výstavby a územního plánování Benešov.

Po celé délce průčelí má podloubí. Nízká boční křídla spojují hlavní budovu s druhou, nižší částí stavby hlouběji v parcele. Dispozičně byl původně řešen v přízemí pro shromažďovací prostory a v patrech pro kancelářské prostory a příslušenství, v suterénu s garážovou dispozicí a skladovacími prostory. (obr. 15)

Jak vypadala původní zástavba, která stavbě musela ustoupit, dnes přesně nevíme. Jeden z pramenů, který by mohl pomoci tuto otázku zodpovědět, by mohly být práce benešovského notáře a topografa Antonína Pinkase v Okresním muzeu Podblanicka v Benešově nebo dobová fotodokumentace, která by měla být uložena tamtéž. Fotoarchiv z této doby však není kompletní a není jisté, zda by pátrání v něm bylo úspěšné.

Podoba východní uliční čáry Malého náměstí je alespoň velmi stručně popsána v souhrnu stavebních prací v městské kronice z roku 1977 : „*Poslední podoba těchto domů vznikla převážně jejich adaptací, přestavbou ale i jako novostavby v 19. století. Údržba a úpravy zejména v první polovině 20. století setřely jejich nebohaté slohové formy, úsporné cementové omítky oslepily naivní půvabná průčelí, Slohovou čistotu si zachoval pouze nejmladší, dvoupatrový dům č.8/41, dílo stavitele Marcela Dusila z roku 1904. Dobře řešené secesní průčelí bylo spolu s dosud stojícím domem č.74 na Mírovém náměstí dokladem, že město se úspěšně vyrovnalo s dobovým uměleckým slohem.*“⁶⁷

6.3 Synagoga

Přestože přítomnost židů v Benešově lze doložit již ke konci 14. století, nikdy zde nevzniklo ghetto, ani jinde obvyklé židovské ulice, Židé žili rozptýleně mezi křesťanskými sousedy. Naprostá většina obyvatel židovského původu a vyznání z Benešova byla vyvražděna německými nacisty, po II. světové válce nebyla zdejší židovská náboženská obec, ani jiné sdružení židovských občanů obnoveno.

Benešovská synagoga stála v kopci pod náměstím na jeho severozápadním nároží, zasunuta hluboko do uliční čáry, na pozemku, který zdejším Židům daroval kníže Lobkowicz.(obr. 16) Byla postavena roku 1845 v klasicistním stylu. Stavba prošla opravou

⁶⁷ SOkA, MěNV Benešov, městská kronika r. 1977, s. 50 – 51.

a rozšířením v 80. letech 19. století. Benešovské židovské náboženské obci sloužila k bohoslužbám až do nacistické okupace. Po roce 1945 sloužila budova č. p. 152 jako modlitebna Československé církvi husitské.⁶⁸ V roce 1961⁶⁹ vedení města uvažovalo, že budovu bývalé synagogy adaptuje na městskou obřadní síň, roku ale 1975⁷⁰ padlo rozhodnutí o zbourání synagogy a jejím nahrazení obchodním domem. (obr. 17) Práce na nové výstavbě započaly bezprostředně po asanacích a stavba byla dokončena roku 1979.⁷¹

Synagoga však nebyla jediná zástavba v ulici Československé armády (Pražské) ani v kolmo křížící Vnoučkově ulici (které se výstavba obchodního centra dotýkala ještě větší měrou), která byla asanována. V archivu katastrálního úřadu v Benešově, který parcelu pro výstavbu obchodního domu zaměřoval, je zakreslena souvislá zástavba s plným nárožím na východní straně Vnoučkovy ulice, která bylo určena k demolicí. (obr. 18) Přesto nelze záznam o asanaci těchto objektů dohledat v žádné kronice od roku 1975 (kdy rozhodnutí o výstavbě obchodního domu padlo), i přes to, že benešovští kronikáři seznamy asanovaných objektů do kronik začleňovali běžně. Také v městské kronice z roku 1979 je lokace nového objektu popsána takto: „*Typizovaná čtyřpodlažní stavba na místě zahrad a hlubokých parcel domů na Vítězném náměstí a v ulici Československé armády a synagogy. Prostor před hlavním průčelím slouží jako parkoviště, na jihovýchodě je vyhrazen prostor pro trhy. Parkoviště zaujímá veškerý prostor až k čáře původního obvodu města ve 13. a 14. století, vzniklo na místě drobných domů, které vznikaly při hradbách.*“⁷²

Asanaci synagogy pravděpodobně nahrál ještě jeden důvod. Modlitebna byla postavena v polovině 19. století a v době asanace byla 130 let stará. Pravděpodobně v ní nikdo nespatoval historicky cenný objekt, i přesto, že byla dokladem o duchovní a kultovní minulosti Benešova.

Pokud se podíváme na dnešní stav zástavby v této lokalitě, nabízí se otázka, zda byla asanace synagogy opravdu nutná. Obchodní dům byl situován na nároží ulic Vnoučkova, Fučíkova a ulice Československé armády, tedy na místě, které bylo z velké

⁶⁸ <http://www.zanikleobce.cz/index.php?detail=1452311>, vyhledáno 19. 4. 2015.

⁶⁹ SOkA Benešov, MěNV Benešov, Kronika r 1961, s. 8 – 10.

⁷⁰ SOkA Benešov, MěNV Benešov, Kronika r 1975, s. 3 – 4.

⁷¹ SOkA, MěNV Benešov, městská kronika r. 1979, s. 79.

⁷² Ibidem

části zbaveno původní zástavby, která však nebyla nikdy nahrazena. (obr. 19) Na místě špitálního kostela, který byl asanován již v roce 1965, dnes funguje veřejné parkoviště. Zda tedy bylo nutné ještě jedno, kapacitně nepříliš objemné parkoviště hned vedle nového obchodního domu je otázkou. Místo toho mohl být výměr obchodního domu posunut jižně o tři desítky metrů, alespoň stavba synagogy tak mohla zůstat zachována.

6.4 Špitální kostel Svaté Alžběty

V knize *Zaniklé kostely Čech* Martin Čechura⁷³ konstatuje, že období po roce 1948 bylo navzdory předchozím tragickým zkušenostem během obou světových válek nejvíce kritickým obdobím pro historické památky českých zemí, především pak pro církevní památky. V 60. letech 20. století ideologicky podpořenému nezájmu o historické/církevní památky podlehl také špitální kostel Sv. Alžběty, jeden ze tří katolických kostelů Benešova.

Kostel sv. Alžběty byl pravděpodobně postaven v průběhu 13. století, konkrétní prameny, které by toto tvrzení dokládaly, však chybí. Jeho zakladatelem byl nejspíše některý z pánů z Benešova. Současně s tímto měla být postavena také budova špitálu. Pravděpodobně byl poničen v průběhu 17. století během tehdejších válečných událostí. Toto lze usuzovat z faktu, že v roce 1677 měl být znovu vysvěcen. V rámci josefínských reforem byl kostel v roce 1796 zrušen. Na přelomu 18. a 19. století byl kostel prodán jednomu z benešovských měšťanů, který jej přestavěl na hostinec. (obr. 20) Bývalý kostel i s někdejšími špitálem byl zbořen v roce 1965.⁷⁴ Kostel, jak lze vidět na dochovaných dobových fotografiích, byl jednoduchou obdélnou stavbou

s neodsazeným, trojboce uzavřeným presbytářem. V průběhu přestavby na hostinec v posledním desetiletí 18. století byla stavba vnitřně dispozičně upravena pro tyto potřeby a vzniklo tak druhé podlaží.

V městské kronice z roku 1965⁷⁵ je demolici věnován samostatný odstavec. Píše se zde o demolici populární hospody Na špitále. Jako důvod asanace jsou zde uvedeny dopravní komplikace v úseku křížení ulic Vnoučkova, Pražská a Nová Pražská

⁷³ Martin Čechura, *Zaniklé kostely Čech*, Praha, 2012, s. 12.

⁷⁴ Historické fakty o špitálním kostele Sv. Alžběty, in: *Ibidem*, s. 17 – 18.

⁷⁵ SOKA, MěNV Benešov, městská kronika r. 1965, s. 12.

(na jejímž východním nároží špitál stál) : „Došlo tak k prvnímu většímu zásahu v asanaci města podle plánu o jeho přebudování a křižovatka ulic, doposud velmi obávaná získala na přehlednosti a bezpečnosti.“ (obr. 21)

Dnes je na místě špitálu, kostela i ostatních obytných objektů na východní straně Nové pražské veřejné parkoviště a parková úprava. Benešov se dnes potýká s problémy plynoucími z přehlcení centra automobily a vedení města těžce hledá nová řešení, jak této situaci čelit. Jedno z nich je také částečné zjednosměrnění některých ulic v centru města, uvolňování proluk v zástavbě (které by měli být především zastavovány) novým parkovištěm, popřípadě plány na vytvoření pěších zón v některých ulicích.

6.5 Tyršova ulice

Tyršova ulice ústí z jihozápadního rohu náměstí a je jedna z nejstarších ulic města. Od počátku historie Benešova byla nejen výpadovou komunikací ve směru na Tábor, ale směřovala také ke Konopišti, proto byla nazývána v počátcích ulicí Hradební, poté také Zámeckou, či Konopišťskou.⁷⁶ Ve starších mapách bývá označována jako suburbium, tedy předměstí. Pod kopcem vedoucím z rynku se křížila s obvodovou linií historického jádra města. Jedním ze starších relevantních pramenů, které o podobě zástavby v Tyršově ulici poměrně velmi přesně referují, je mapa pořízená během II. vojenského mapování, po srovnání s mapou pořízenou v 50. letech 20. století vidíme, že ani v překotné době urbanistických změn v době průmyslové revoluce nebyla zásadním způsobem zasažena.

Tato situace se měla změnit v 80. letech 20. století. Střed Benešova spolu s Tyršovou ulicí čekala velká. Tato byla navržena urbanisty Krajského projektového ústavu. V kronice z roku 1986 se píše: „*Další postup výstavby bude směřovat do ulice Tyršovy – na levou stranu od křižovatky s Gottwaldovou ulicí směrem k nádraží. S výstavbou 400 nových bytových jednotek v obytných domech, v jejichž přízemí se budou nacházet obchody s provozovny služeb, se započne v roce 1988.*“⁷⁷

⁷⁶ V počátcích pojmenování Hradební, později Zámecká, dnes Tyršova . in: František V. Mareš, Staré názvy ulic a náměstí města Benešova , in: *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka*, Benešov, 1953, s. 155-163.

⁷⁷ SOkA Benešov, MěNV Benešov, Kronika r 1986, s. 64/86.

Na fotografii modelu nové podoby města, který byl spolu s plánem na počátku 80. let vytvořen, lze vidět pouze velmi malou část Tyršovy ulice. Přesto se zdá, že lze z charakteru zobrazené zástavby poměrně dobře odečíst, jak by realizace vypadala.

Ve Vnoučkově ulici, která Tyršovu pod náměstím kříží, již byly v roce 1987⁷⁸ postaveny dvě výškové budovy podle nového plánu (obytný dům a budova pojišťovny). Obě jsou vystavěny podélně s uliční čarou Vnoučkovy ulice, která, jak lze na maketě pozorovat, měla být oproti původnímu stavu, vedena rovně a přímo napojena na ulici Husovu. Na modelu lze vidět, že další panelové domy měly být situovány totožně s již stojícími objekty na severním konci ulice, tedy podélně k nově utvořené uliční čáře a další výškový dům měl stát v Husově ulici. Je nepravděpodobně, že by byla zástavba v délce Tyršovy ulice situována odlišným způsobem v úpatí a ve své délce, dá se tedy předpokládat, že plánované panelové domy (pravděpodobně také deskového typu) by byly situovány bokem do uliční čáry. Tuto hypotézu podporuje fakt, že ulice Tyršova je vedena ve svahu a takto situované domy by byly stavěny po vrstevnici.

V roce 1989⁷⁹ byla provedena první demolice v Tyršově ulici a s dalšími asanacemi mělo být započato v následujícím roce. Vinou státního převratu v roce 1989 ji však komunisté nestačili provést. Protože však na její jižní straně stála řada vybydlených přízemních domů, bylo rozhodnuto o jejich demolici. Severní strana zůstala z velké části zachována. (obr. 22, 23). Na tomto místě byla zástavba nahrazena především administrativními budovami, na některých místech dodnes zůstaly proluky v uliční čáře.⁸⁰ (obr. 24, 25)

⁷⁸ SOkA Benešov, MěNV Benešov, Kronika r 1987, s. 41/87 – 44/87.

⁷⁹ SOkA Benešov, MěNV Benešov, Kronika r. 1988, s. 70/88 – 76/88.

⁸⁰ I přesto, že se jedná zásadní zásah do městské struktury a taktéž o jistě velmi nákladnou záležitost, v žádné z městských kronik ze začátku 90. let není zanesena informace o této realizaci. Kapitola výstavby i část zápisu věnující se investicím se zmiňují pouze o dílčích úpravách.

6.6 Nerealizovaný plán přestavby - 80. léta 20. století⁸¹

V 80. letech 20. století měla být v Benešově provedena plošná přestavba městského centra, která by zcela radikálně změnila jeho tvář. Tato úprava měla zasáhnout nejen bezprostřední okolí starého jádra, jako tomu bylo doposud při výstavbě nových sídlišť, ale měla zasáhnout i samotný historický střed města.

V městských kronikách z 80. let jsou dílčí informace o jednotlivých částech tohoto projektu, kompletní plán však představen není. Při snaze o rekonstrukci domnělé nové podoby města je možno vycházet pouze z jediného dobového pramenu a to z dochované fotografie makety přestavby, která byla pravděpodobně pořízena při veřejné prezentaci plánovaných urbanistických změn. (obr. 26)

Na představeném modelu bylo zpodobněno centrum města a jeho přilehlé okolí, víceméně na rozloze původní zástavby. Střed města, tedy obě plochy náměstí, které byly původně obehány zástavbou středověkých měšťanských domů, zůstaly v základní hmotě zachovány. Na východní straně Malého náměstí, která byla již v 70. letech asanována a znovu zastavěna budovou funkcionalisticky pojatého okresního výboru, domy služeb v jihovýchodním rohu a restauračním zařízením v rohu severovýchodním, lze sledovat ideu, ve které měl být veden i zbytek přestavby.

Na jižní straně náměstí, která byla tvořena středověkými měšťanskými domy, měl zůstat zachován pouze klášterní komplex z 18. století, zbytek měl ustoupit. Nová budova respektovala výšku uliční čáry definovanou Okresním výborem a její hmota byla koncipována ve funkcionalistickém charakteru. Stavba měla být umístěna na jihovýchodním nároží náměstí, při ústí do Zápotockého ulice (dříve Táborská) a rozlohou sahala až do jeho poloviny. Na spodním nároží Zápotockého ulice, v místě, kde stála budova pošty, byl plánován taktéž funkcionalisticky řešený objekt. Ulice měla pokračovat podél budovy stojícího městského biografu až do ústí s Jiráskovou ulicí, na jejímž nároží byla plánována rozsáhlá stavba čtvercového půdorysu s vnitřním atriem, která by sousedila s pravým křídlem základní chlapecké školy. Jihozápadním

⁸¹ Z této doby se dochovalo jen velmi omezené množství informací. Stavební úřad nedisponuje téměř žádným archivním materiálem z této doby, okresní archiv nemá v kompetenci tento druh archiválií shromažďovat a v archivu katastrálního úřadu se dochovaly pouze podklady k realizovaným úpravám. Veškeré informace, které nejsou citovány z publikace vydané MUD Benešov jsou pouhými domněnkami, či osobními vzpomínkami benešovských pamětníků a nekladou si tedy žádný nárok na objektivitu.

směrem se ulice Jiráskova kříží s ulicí Husovou (dnes, v té době pravděpodobně ulice Gottwaldova). Původní zástavba byla tvořena směsicí starších rodinných domů s později vystavěnými secesně řešenými činžovnými domy. V novém řešení měla veškerá zástavba ustoupit výškovému panelovému domu. Nároží původních ulic (Jiráskovy a Husovy) by tím bylo popřeno a v tomto místě měla být realizována parková úprava. I přesto, že západní část Jiráskovy ulice již model nezobrazuje, lze si jednoduše odvodit, že její jižní strana, která sousedila s pozemky Tyršovy ulice, by musela veškerá ustoupit panelovým domům, jak bylo ostatně plánováno.⁸²

Husova ulice pak vedla dále severním směrem, kde se křížila s Tyršovou ulicí. Východní strana Husovy ulice měla být z části tvořena levým křídlem základní školy, na které by se napojoval další objekt. Tato nová přístavba měla být v půdorysu tvořena písmenem U a její druhé boční křídlo mělo být spojeno s hlavním traktem základní školy a tvořit tak uzavřený objekt s vnitřním nádvořím. Dá se tedy spekulovat o jejím plánovaném využití jako rozšířené působiště školy, či jako internát.

Původně Husova ulice končila kolmým napojením na Tyršovu ulici. Nový plán však severní stranu Tyršovy ulice napojoval v přímém směru Husovy ulice na Novou pražskou. Na její západní straně měly být vystavěny dva podélné panelové domy, jeden výškový a dvě nižší čtvercově koncipované budovy. Zda se jednalo o kulturní, administrativní či obchodní prostory, se lze jen domnívat. V prostoru mezi touto nově vzniklou komunikací a starší Vnoučkovou ulicí měl stát uzavřený blok domu. Z fotografie není zřetelné, zda se jednalo o část původní zástavby, či zde měl být vystavěn nový objekt, pokud ale vezmeme v potaz, že původní objekty byly pevně zasazené do uliční zástavby, zdá se velmi nepravděpodobně, že by byly zachovány. Během asanací sousedních objektů by byla zcela jistě porušena jejich statika a sanační práce by byly neúměrně vysoké.

Vzhledem z úhlu, ve kterém byl model fotografován, není přesně zřetelné, jak měla být koncipována západní strana náměstí. Jediné co lze z fotografie odvodit, je změna v dispozici zadní části zástavby, zda se mělo jednat o přístavby k původním objektům či zcela nové budovy, není jasné.⁸³ Stejně tak není z fotografie zřejmé, zda měla být

⁸² SOkA Benešov, MěNV Benešov, Kronika r. 1986, s. 64/86 – 65/86.

⁸³ Dle výpovědi benešovských pamětníků, však měla být i tato část náměstí asanována a nahrazena novou zástavbou.

asanována i severní strana Tyršovy ulice při ústí do náměstí a na druhé straně náměstí pak jižní strana Pražské ulice.

Severní strana náměstí, která byla původně tvořena mimo jiné také středověkým hostincem a novou radnicí, měla být v celé délce nahrazena funkcionalistickou budovou, která by velmi pravděpodobně opět fungovala jako radnice - tedy Národní výbor. Tento nový objekt měl být situován v délce dvou třetin celé severní strany náměstí, tedy v prostoru severní strany Malého náměstí. Ve zbývající části měl snad být zachován původní secesní dům. V prostoru za radnicí byla dle nového plánu v roce 1986⁸⁴ zahájena výstavba kulturního centra.

Směrem ven z centra, na místě hostince a bývalého špitálního kostela měla přijít nízka, snad pouze dvoupodlažní budova. Tato měla znovu vytvořit plné nároží Fučíkovy ulice. Na druhé straně naproti této plánované nové budově je situován obchodní dům Hvězda, který byl kolaudován již v roce 1979⁸⁵. Severním směrem ve Fučíkově ulici, za plánovanou nárožní stavbou, měla být realizována parková úprava a na konci této ulice měly stát dvě nižší stavby čtvercového půdorysu.

⁸⁴ SOkA Benešov, MěNV Benešov, Kronika r. 1986, s. 64/86 – 65/86.

⁸⁵ SOkA Benešov, MěNV Benešov, Kronika r. 1979, s. 79.

7. Benešov po roce 1989

V 90. letech se Benešov ocitnul v situaci, která z hlediska jeho urbanistického vývoje nebyla jednoduchá. Na jedné straně zde byl z části realizován územní plán, na druhé straně snaha o popření všeho, co se vztahovalo k minulému režimu.

7.1 Josef Pleskot městským architektem v Benešově⁸⁶

Josef Pleskot ukončil studium na fakultě architektury ČVUT Praha v roce 1979, kde další tři roky působil na katedře teorie a vývoje architektury. Od roku 1982 do začátku 90. let 20. století byl zaměstnancem Krajského projektového ústavu Praha v ateliéru s působností pro Benešovsko.

Na počátku 90. let založil vlastní atelier a v letech 1991 – 2002 působil v Benešově jako hlavní architekt města, kde se vytvořením územního plánu podílel na sanaci urbanistické situace ve městě. Pro Benešov vytvořil také řadu studií, pro jednotlivá problematická území. Nové projekty však bylo velmi obtížné dovést k realizaci, protože zde byly pravděpodobně vytvářeny politické a podnikatelské tlaky, v důsledku čehož mělo městské zastupitelstvo města obtíže shodnout se na jednotném řešení. Mnoho realizovaných řešení se tak značně odchyluje od Pleskotových koncepcí.

7.2 Změny v období 90. let

Na prahu nové doby nebylo pouze otázkou, zda pokračovat v ucelené koncepci přestavby zachovat tím alespoň nějakou jednotu zástavby (což bylo ovšem za daných podmínek ekonomicky nemožné), ale také, jak městskou zástavbu stabilizovat za stávajících podmínek. Na počátku 90. let byly stále ještě dokončovány stavební práce, se kterými bylo započato v letech 80. a v roce 1994 byl architektem Josefem Pleskotem vypracován nový územní plán.

Výškový dům s 80 bytovými jednotkami a budova pojišťovny ve Vnoučkově ulici, telekomunikační budova v ulici Jiráskově a objekt kulturního domu Na Karlově byly

⁸⁶ http://muzeum-umeni-benesov.cz/useruploads/files/sumne_benesovsko/7.pleskotjosef.pdf, vyhledáno 27. 4. 2015.

rozestavěny v 80. letech a musely být dokončeny. Kontinuálně s těmito dostavbami probíhaly kolaudace rodinných domů, jejichž počet stále rostl, na rozdíl od stagnující bytové výstavby. Byla zde také snaha o kultivaci veřejných prostor. V roce 1992 vedle obchodního domu Hvězda (ve Vnoučkově ulici) rozestavěn objekt nové tržnice, který byl dokončen o šest let později a v Tyršově ulici dům pečovatelské služby. V roce 1995 byl zakázán průjezd v prostoru Masarykova náměstí a započaly přípravy k jeho rekonstrukci; Jednalo se o zapaštění zámkové dlažby a úpravu zeleně. V Benešově rostla také řada soukromých komerčních staveb, např. Penny Market, či železářství Perfecta.⁸⁷

⁸⁷ V 90. letech se však poněkud mění styl zápisu do městských kronik a je stále obtížnější, nalézt v nich relevantní informace týkající se výstavby města.

7.3 Územní plán z roku 2005⁸⁸

V letech 2004 – 2005 zadalo město ke zpracování nový územní plán, který začal být realizován až o téměř pět let později. Zpoždění nastalo v důsledku střetu názoru dvou dotčených orgánů státní správy, které se nebyly schopny dohodnout na řešení silniční komunikace mezi městem a relaxační zónou konopišťského parku., Ministerstvo dopravy prosazovalo vybudování čtyřproudové komunikace, jež by zasáhla do prostoru zámeckého parku, naopak Ministerstvo kultury se snažilo tomuto zásahu předejít. I přes to, že po dlouhodobých jednáních obě strany našly kompromis v tříproudové komunikaci, pro občany města je situace stále neutěšená a řešení bezpečné průchodnosti pro pěší, je dlouhodobě předmětem volebních slibů. V době vytváření Územního plánu pro Benešovskou oblast byl v platnosti zákon č. 50/1976 Sb., který požadoval také koncept územního plánu (tato povinnost již není v novém stavebním zákoně zakotvena⁸⁹). Poslední část územního plánu se řídí novým stavebním zákonem.

K regulaci územního a stavebního rozvoje mělo město k dispozici také šest regulačních plánů. Jednalo se o území s potenciálem nové obytné výstavby, především v periferních částech města s potenciálem satelitní čtvrti. Ve vnitřním prostoru města bylo v prvním desetiletí 21. století plánováno zastavovat pouze proluky.

Dle nového územního plánu byla vymezena jednotlivá územní, dle funkce a perspektivy budoucího využití. Plán měl zabránit vzniku dalších nedostatků v urbanistické koncepci města a v dlouhodobé perspektivě také odstraňovat předešlé.

První plán - centrum Benešova, bylo vymezeno v oblasti historického jádra a obytnou zástavbou směrem na Vlašim; tedy okruhem ulic Čechova, Nová pražská, Vnoučkova, Husova, dále jihovýchodním segmentem až na křižovatku s Vlašimskou a dále podél potoka na křižovatku s Čechovou ulicí. Pro novou zástavbu v historickém jádru měla dle nového územního plánu platit neměnnost uliční sítě, podřízená historickým stavebním čarám. Nová zástavba v této oblasti měla být kompaktního charakteru a výškově limitována svislým rozměrem čtyř nadzemních podlaží výjimečně s pátým ustupujícím.

⁸⁸ Archiv Odboru výstavby a územního plánování, Benešov, file:///I:/1994_umeni_plan_siledního_utvaru.pdf, vyhledáno 27.4.2015

⁸⁹ Č. 183/2006 Sb.

Druhý městský plán měl být vymezen vnitřním městským okruhem, tedy železniční tratí a svahy Baby, Kavčina a Sladovky. V této části města měla být zachována obdobná norma jako v centru. V severní části tohoto segmentu (především oblast Spořilov) byly plánovány vývojové přeměny uliční sítě, s limitovanou výškou staveb. V jižní části, vymezené Tábořskou radiálou a Černoleskou měla být ponechána plocha Tábořských kasáren, s doplňujícím vymezením ploch (ochranná pásma vodárenských zdrojů, plochy pro bydlení, plochy pro občanskou vybavenost a sport). Oblast Kavčina, Baby a Sladovky v té době fungovala z části jako obytný satelit města a byla vymezena pro nízkopodlažní vilovou zástavbu.

Zástavba třetího městského plánu, vymezená železniční tratí a přeložkou Praha – Tábor by mohla být označena jako lineární město. Nová výstavba v této části byla vítána a uliční síť měla být rozvíjena a přizpůsobována novému funkčnímu využití. V oblasti Červené Vršky, která je ohraničená severovýchodním obchvatem, železniční tratí a Pražskou radiálou měla stávající zástavba charakter převážně ulicového systému, který měl být v budoucnosti respektován. Průmyslová zóna byla vymezena Tábořskou radiálou (Křižíkova), jižním obchvatem a Černoleskou ulicí. Uliční síť měla být nově dotvářena nově, s důsledným požadavkem na zeleň.

Pod statut kulturní památky spadá areál Konopištského zámku, i přesto sem bylo plánováno umístit některé nové stavby (v okolí parkoviště a v lokalitě provozního dvora Lesů), které byly ovšem podmíněny výrazovou shodou s prostředím kulturního a opět limitovány výškou.

Z hrubého shrnutí územního plánu výše lze usoudit, že následující desetiletí nebylo v plánu řešení urbanistických nedostatků. Nejednalo se ovšem pouze o nedostatky vzniklé v přímém důsledku proletářské stavební politiky (např. chybějící uliční čára v ulici Nová pražská), ale také o mezery v komplexním využití vnitřního prostoru města, vzniklé historickým vývojem zástavby (např. nezastavěná plocha mezi ulicemi Dukelská a Vnoučkova).

7.4 Současný stav a výhled do budoucnosti

Současný stav uvnitř městské zástavby příliš se neliší od stavu, ve kterém byl na počátku devadesátých let. Na jeho území sice proběhlo nemalé množství nových stavebních prací, jednalo se ale především o periferní oblasti města a stavby budované soukromými investory. Urbanismus města se však, až na několik dílčích úprav komunikací, téměř nezměnil.

Před dvěma lety nechalo městské zastupitelstvo vypracovat několik architektonických studií, které se věnují úpravám veřejného prostoru a které město plánuje realizovat v následujících letech. V plánu je řada úprav stávajících komunikací, revitalizace veřejných prostranství, zastavení proluk v centru města, atd. Plánovaná výstavba je zpracována v souladu se strategickým plánem města a změnou územního plánu; plánované úpravy jsou již zahrnuty do rozpočtu města.,

Z urbanistického hlediska se jedná o poměrně významné zásahy. Plánované úpravy se zavazují k řešení dlouhodobých nedostatků, které přímo ovlivňují kvalitu života benešovských občanů.

Významné jsou především změny v infrastruktuře města, které slibují napravit dnešní stav v mnoha ulicích přímo v centru, který je velmi frustrující jak pro chodce, tak pro řidiče. Chodci jsou ohrožováni auty v místech, které si „říkají“ o pěší zónu a řidiči jsou frustrováni, protože ve zdánlivě průjezdném centru je doprava komplikovaná a velmi pomalá. Tato situace v ranních a odpoledních hodinách prakticky znemožňuje hladký průchod a průjezd městem. Jedná se především o Tyršovu a navazující Vnoučkovu ulici, která vede od centra směrem k vlakovému a autobusovému nádraží. Architektonická studie slibuje tuto ulici zklidnit a učinit z ní společný prostor pro chodce, cyklisty i řidiče. Na mnoha místech jsou proluky mezi zástavbou, které by měly alespoň opticky uzavřeny stromořadím a provizorně určeny jako veřejné plochy s variabilní možností využití. Dalšími plánovanými projekty je např. výstavba nového autobusového terminálu na nároží Jiráskovy a Nádražní ulice spolu s komplexním řešením dopravní situace, či doplnění chybějící uliční čáry na východní straně ulice Nové pražské.

8. Závěr

Benešov je okresní město nedaleko od Prahy směrem na Tábor, které od svého založení v 11. století těžilo z faktu, že leží na ose významných obchodních cest. Díky tomu bylo v počátečních staletích své existence prosperujícím městem s poměrně vysokou kulturní úrovní. Později se Benešov stal okresním městem pro zemědělskou oblast Podblanicka. Jeho pozice tedy neslábnula, i přes to, že ani později nedisponoval žádným průmyslovým zázemím; dispozice středověkého města se tedy nijak zásadně neměnila ani v 19. století. Na přelomu a v první polovině století 20. se město vyvíjelo pod taktovkou rodu d'Este, který sídlil na nedalekém zámku Konopiště a který se do Benešova rozhodl přesídlit některé výrobní objekty ze zámeckého areálu. Během II. světové války se město stalo ústředním místem nacistického výcvikového prostoru. Obyvatelé řady obcí v okolí Benešova byli nuceně vystěhováni a prostor těchto měst sloužil k ostřelování, Benešov sloužil jako správní celek a díky tomu byl ušetřen jakýchkoliv devastačních zásahů.

V polovině 20. století, kdy k moci přišla KSČ, byl Benešov městem, které bez řádného průmyslového zázemí ztrácelo růstový potenciál. Skokový demografický nárůst, který přišel v polovině století, byl pro malé okresní město nápor, na které nebyl Benešov připraven. V situaci, kdy bylo přilehlé centrum města zastavěno velkým počtem starých a chátrajících rodinných domů s neúměrně velkými pozemky, bylo rozhodnuto o přestavbě města, která by nedostatek obytných prostor kompenzovala. Nárůst počtu obyvatel si žádal také odpovídající sociální zajištění, a pokud byla doposud výstavba nezbytným krokem s nutnými oběťmi na staré zástavbě, řešení občanské vybavenosti bylo nešťastné a vůči městu nešetrné. Když se na počátku 80. let zrodil plán na rozšířenou přestavbu města, které měla téměř zahladit její středověkou minulost, bylo příliš pozdě na její úplnou realizaci. Ve stávající zástavbě jsou dodnes viditelné šrámy, které jí přestavba zasadila i přesto, že nebyla zcela realizována. Proluky v zástavbě, či osaměle trčící panelový dům v panoramatu města jsou toho svědky. Stabilizovat tuto neutěšenou situaci nedokázal ani architekt Josef Pleskot, který v Benešově působil na postu hlavního městského architekta v posledním desetiletí 20. století.

Během práce s fotografickým materiálem jsem měla možnost poprvé spatřit onu starou tvář svého rodného města, která nenávratně zmizela. I přesto, že jsem na tomto tématu začala pracovat s přesvědčením, že na Benešovu byla spáchána velká křivda, postupem času jsem byla nucena konfrontovat se skutečností, že ony drastické zásahy do podoby města byly nejen zcela v souladu s dobovým vkusem, ale také racionálním krokem ekonomicky profilované společnosti. Velké procento staré zástavby bylo v dezolátním stavu a jeho sanace by byla ekonomicky velmi náročná. Vzhledem k faktu, že mezi 50. a 70. lety činil demografický nárůst obyvatel 54,5 %⁹⁰, se již nelze dívat na výstavbu panelových sídlišť optikou estetických požadavků. S ohledem na fakt, že se jednalo o objekty v soukromém vlastnictví, nedalo se také myslím očekávat, že by každý jednotlivec požadavek na ucelenou městskou estetiku chápal. Benešov tedy zůstal na půli cesty mezi malebným okresním městem a utilitárním inženýrským projektem.

⁹⁰ Viz. poznámka č. 4, s. 210.

9. Obrazová příloha

1. Mapa Benešova z roku 1840

2. Odvozená státní mapa z roku 1950

3. Ulice Na Bezděkově před asanací

4. Křižovatka ulic Na Bezděkově s Vlašimskou před asanací

5. Současný stav severovýchodního nároží Malého náměstí.

6. Východní strana Malého náměstí před asanací

7. Severovýchodní nároží Malého náměstí před asanací

8. Ulice F.V.Mareše (dříve Zápotockého) před asanací

9. Současná podoba panelové výstavby v ulici Na Bezděkově

10. Ulice F.V.Mareše (dříve Zápotockého) v průběhu přestavby

11. Ulice Nová Pražská (dříve Fučikova) po asanaci a panelové výstavbě

12. Pražská ulice před asanací

13. Pražská ulice před asanací

14. Původní podoba Malého náměstí před asanací

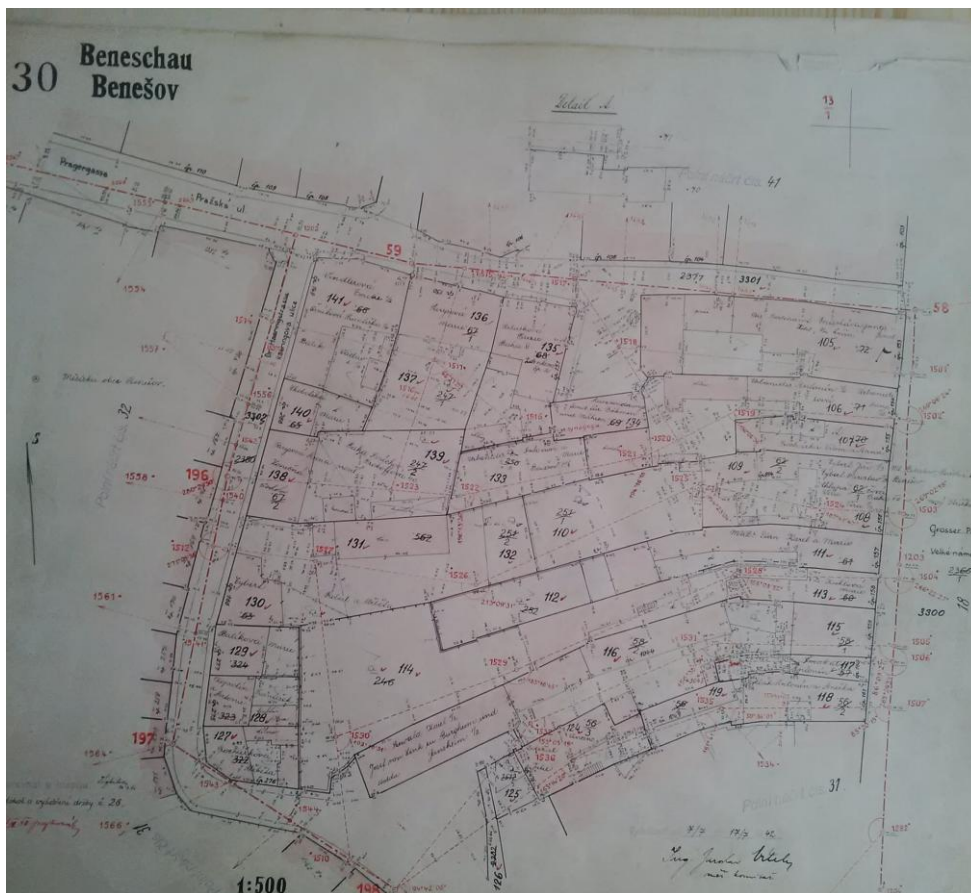
15. Současná podoba východní strany Malého náměstí, bývalá budova OV KSČ

16. Synagoga v ulici Pod Brankou před asanací;

17. Roh ulic Pod Brankou a Pražské, současný stav

18. Zástavba, Vnoučkova ulice; Katastrální úřad Benešov

19. Současná podoba křížení ulic Vnoučkova, Pražská a Nová Pražská

20. Pražská ulice s hospodou, svým tvarem prozrazuje bývalý kostel, před asanací

21. Křížení ulic Vnoučkova, Pražská a Nová Pražská, před asanací

22. Severní strana Tyršovy ulice před asanací

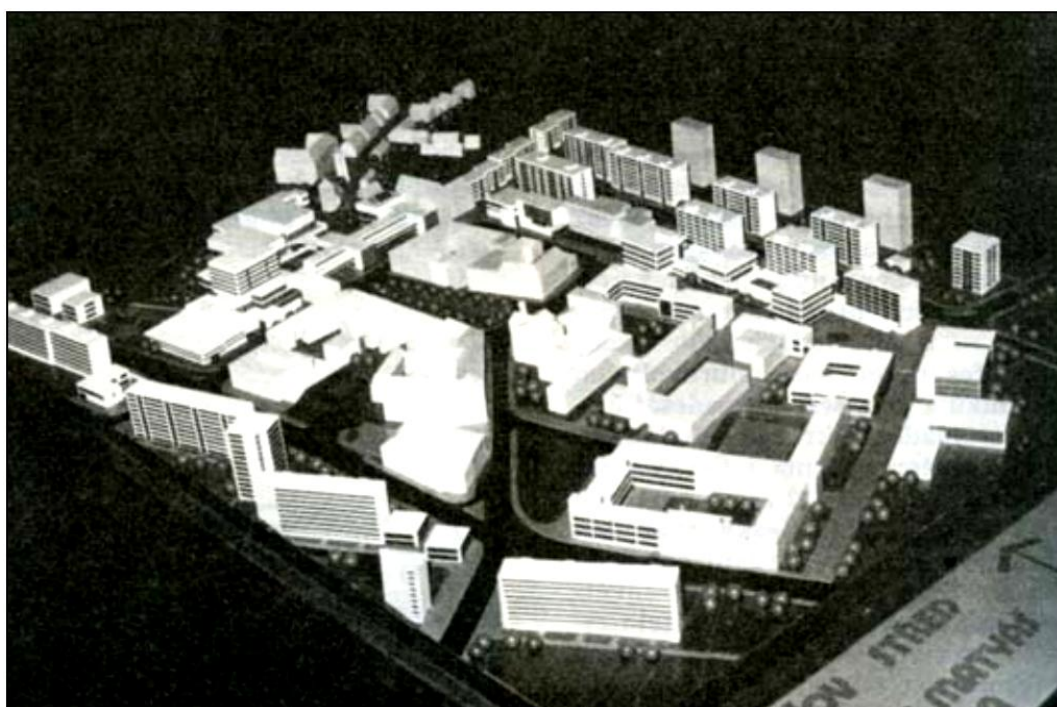
23. Jižní strana Tyršovy ulice před asanací

24. Současný stav Tyršovy ulice

25. Současný stav Tyršovy ulice

26. Plán na přestavbu města z 80. let 20. století

10. Seznam pramenů a literatury

10. 1. Prameny

Monografie Benešova, r. 1937.

SOkA Benešov, MěNV Benešov, Městská kronika r. 1961

SOkA Benešov, MěNV Benešov, Městská kronika r. 1964

SOkA Benešov, MěNV Benešov, Městská kronika r. 1965

SOkA Benešov, MěNV Benešov, Městská kronika r. 1962

SOkA Benešov, MěNV Benešov, Městská kronika r. 1969

SOkA Benešov, MěNV Benešov, Městská kronika r. 1970

SOkA Benešov, MěNV Benešov, Městská kronika r. 1971

SOkA Benešov, MěNV Benešov, Městská kronika r. 1974

SOkA Benešov, MěNV Benešov, Městská kronika r. 1975

SOkA Benešov, MěNV Benešov, Městská kronika r. 1976

SOkA Benešov, MěNV Benešov, Městská kronika r. 1977

SOkA Benešov, MěNV Benešov, Městská kronika r. 1979

SOkA Benešov, MěNV Benešov, Městská kronika r. 1980

SOkA Benešov, MěNV Benešov, Městská kronika r. 1981/1982

SOkA Benešov, MěNV Benešov, Městská kronika r. 1983/1984

SOkA Benešov, MěNV Benešov, Městská kronika r. 1985/1986

SOkA Benešov, MěNV Benešov, Městská kronika r. 1988/87

10. 2 Použitá literatura

Alois Andrlé, *Urbanizace a obyvatelstvo*, Praha, 1990.

Architektonická kompozice, Praha, 1974.

Luboš Doulík, *Zonální struktury*, Praha 1996

Karel Janů- Jiří Štursa- Jiří Voženílek, *Architektura a společnost. Vývoj architektury za kapitalismu a úkoly socialistického architekta, zásady a program socialistických architektů*, Praha 1933.

Jiří Gočár, *Od pyramid k panelům*, Praha, 1959.

Jiří Hrůza, *Sovětské zkušenosti v územním plánování*, Praha 1957.

Jiří Hrůza, *Stavba měst v Československu*, Praha 1958.

Jiří Hrůza, *Česká města*, Praha 1960.

Jiří Hrůza, *Budoucnost měst: Malá moderní encyklopedie*, Praha 1962.

Jiří Hrůza, *Teorie města*, Praha 1965.

Jiří Hrůza, *Hledání soudobého města*, Praha 1973.

Jiří Hrůza (ed.), *Architektonická kompozice: Sborník statí sovětských autorů*, Praha 1974.

Jiří Hrůza, *Slovník soudobého urbanismu*, Praha 1977.

Jiří Hrůza, *Charty moderního urbanismu*, Praha 2002 (? Podle toho jestli tam píšeš i něco o současnosti)

Jiří Hrůza-Josef Zajíc, *Vývoj urbanismu I*, Praha 2002.

Jiří Hrůza-Josef Zajíc, *Vývoj urbanismu I*, Praha 2007.

Ema Charvátová, *Stavební historie města Benešova*, in: *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka*, Benešov, 1970

Stanislav Kokoška, *Cvičiště SS Bohmen*, in: *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka*, Benešov, 1986.

Jindřich Krise- Jiří Němec, *Zonální, sídelní, regionální struktury a jejich územní plánování: určeno pro stud. fak. architektury*, Praha 1983.

Karel Maier, *Územní plánování*, Praha, 2000.

František V. Mareš, *Staré názvy ulic a náměstí města Benešova*, in: *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka*, Benešov, 1953.

Jiří Musil (ed.), *Lidé a sídliště*, Praha 1985.

Josef Petráň (ed.), *Benešovsko-Podblanicko*, Praha 1985.

Josef Pohůnek, *Benešov na sklonku 19. století ve vzpomínkách Otakara Horáka*, in: *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka*, Benešov, 1998.

Antonín Procházka, *Soupis památek historických a uměleckých v Království Českém od pravěku do počátku 19. století XXXV, politický okres Benešovský*, Praha 1911.

Eva Procházková, *Zmizelý Benešov*, Praha 2005.

Soudobá architektura ČSSR, Praha, 1980.

Rostislav Švácha, *Le Corbusier*, Praha, 1989.

Jiří Tywoniak, *Benešov a Konopiště v minulosti*, Benešov 1992.

Barbora Vacková, *Prostor, moc a utopie: Ideální město a jeho společnost*, Brno 2010.

Jiří Voženílek (ed.), *Stavba měst a vesnic: Urbanistická příručka*, Praha 1957.

Jiří Voženílek, *Základní poznatky z dějin stavby měst: Příspěvek k otázkám vývoje životního prostředí*, Praha 1972.

Jiří Voženílek, *Vývoj urbanismu*, Praha 1990.

10. 3 Internetové zdroje

file:///I:/1994_umeni_plan_siledniho_utvaru.pdf

<http://www.academia.edu>

<http://www.ateliervas.cz/tyrsova>

<http://www.archiweb.cz/architects>

<http://archivnimapy.cuzk>

<http://artslexikon.cz/index.php/Urbanita>

<http://www.benesov-city.cz/>

<http://depositum.cz/knihovny/pamatky>

<https://maps.google.cz/>

<http://www.muzeum-umeni-benesov.cz>

<http://www.is.mendelu.cz/eknihovna>

<http://sgi.nahlizenidokn.cuzk.cz>

<http://www.pohlednice-sberatelstvi.cz>

<http://sreview.soc.cas.cz/uploads>

<http://www.starepohledy.cz>

<http://www.sberatelstvi.cz/pohledy>

<http://www.rozhlas.cz>

<http://www.zanikleobce.cz>

11. Seznam vyobrazení

1. Mapa Benešova z roku 1840 [<http://archivnimapy.cuzk> vyhledáno 27. 4. 2015]
2. Odvozená státní mapa z roku 1950
[<http://archivnimapy.cuzk> vyhledáno 27. 4. 2015]
3. Ulice Na Bezděkově před asanací [soukromý archiv Josefa Nerada]
4. Křižovatka ulic Na Bezděkově s Vlašimskou před asanací
[soukromý archiv Josefa Nerada]

5. Restaurace Zelený Strom, severovýchodní část Malého náměstí, současná podoba [<http://img.firmy.cz> vyhledáno 27. 4. 2015]
6. Východní strana Malého náměstí před asanací
[soukromý archiv Josefa Nerada]
7. Severovýchodní nároží Malého náměstí před asanací
[soukromý archiv Josefa Nerada]
8. Ulice F. V. Mareše (dříve Zápotockého) před asanací
[soukromý archiv Josefa Nerada]
9. Současná podoba panelové výstavby v ulici Na Bezděkově
[archiv autorky]
10. Ulice F. V. Mareše (dříve Zápotockého) v průběhu přestavby
[soukromý archiv Josefa Nerada]
11. Ulice Nová Pražská (dříve Fučíkova) po asanaci a panelové výstavbě
[soukromý archiv Josefa Nerada]
12. Pražská ulice před asanací [soukromý archiv Josefa Nerada]
13. Pražská ulice před asanací [soukromý archiv Josefa Nerada]
14. Původní podoba Malého náměstí před asanací
[www.sberatelstvi.cz/pohledy vyhledáno 27. 4. 2015]
15. Současná podoba východní strany Malého náměstí, bývalá budova OV KSČ
[archiv autorky]
16. Roh ulic Pod Brankou a Pražské, bývalá synagoga před asanací
[soukromý archiv Josefa Nerada]
17. Roh ulic Pod Brankou a Pražské, současný stav
[<https://maps.google.cz> vyhledáno 27. 4. 2015]
18. Zástavba, Vnoučkova ulice; archiv Katastrálního úřadu Benešov
19. Místo bývalé synagogy a nároží ulice Fučíkova
[<https://maps.google.cz> vyhledáno 27. 4. 2015]
20. Pražská ulice s hospodou, svým tvarem prozrazuje bývalý kostel, před asanací
[soukromý archiv Josefa Nerada]
21. Křížení ulic Vnoučkova, Pražská a Nová Pražská, před asanací
[soukromý archiv Josefa Nerada]
22. Tyršova ulice před asanací [soukromý archiv Josefa Nerada]
23. Tyršova ulice před asanací [soukromý archiv Josefa Nerada]

24. Současný stav Tyršovy ulice [archiv autorky]

25. Současný stav Tyršovy ulice [archiv autorky]

26. Plán na přestavbu města z 80. let 20. století

[<http://www.muzeum-umeni-benesov.cz>vyhledáno 27. 4. 2015]

